

En skrikörn som bestämdes till den större artensågs vid Sörgården E Svälinge 21.2.62 (C ELDERUD in litt.) , bestämmningen kan inte anses som 100 %-igt säker (C ELDERUD pers. comm.) men överväldigande sannolikhetskäl talar för dess riktighet . En skrikörn av obestämd art iaktogs även 23.7.61 vid Haggebyhöga E Vadstena (ERIKSSON 1963).

ORMVRÅK

(B u t e o b u t e o s s p p)

Ormvråken anges på 1870-talet ha varit allmän i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). Omkring sekelskiftet var arten allmän på hösten men häckade endast orngelbundet vid Tåkern (ENGHOLM 1896a, 1902) , allmännast skall den på denna tid ha varit på sjöns nordsida. Under 1900-talet är uppgifterna om arten ytterst sparsamma , SÖDERBERG (1929) såg arten somrarna 1908-09 vid Tåkern , och ÖHRN (1950) uppger att ormvråkar ofta jagar över sankängarna . På 1950-talet förekom ormvråken främst på vår- och höststräck , men den anträffades även vid sjön under häckningstiden och nyss flygga ungar sågs i strandskogen (B WAHLIN opubl. mskr.). Under det senaste årtiondet har häckning åtminstone vissa år förekommit i strandskogen i Hov (EKSTAM 1971, TFJ) , att sådana häckningar på senare år tycks ha blivit vanligare beror rimligen på att botråd av tillräckliga dimensioner tidigare saknats i strandskogen . För övrigt är ormvråken efter tornfalkens starka tillbakagång den ojämförligt allmännaste rovfågeln på östgötaslätten , där den torde häcka i de flesta någotlunda stora skogsbestånd , däribland givetvis även Omberg . Förutom det häckande beståndet passerar Tåkernbygden av ett starkt sträck av ormvråk , i synnerhet på hösten (se diagr). Vårsträcket är relativt koncentrerat och passerar området i april medan sträckförloppet under hösten är betydligt mera utdraget , på hösten kan också under vissa väderleksförhållanden en avsevärd uppsamling av ormvråk ske i området , en uppsamling som sedan lämnar trakten i ett koncentrerat sträck då gott sträckväder inträffar . Det är detta fenomen som är förklaringen till den kraftiga "taggigheten" i höststräckets förlopp (diagr). Medan den bofasta vråkstammen i Östergötland otvivelaktigt tillhör nominatrasen har individer tillhörande den nordöstliga vulpinus-rasen (ryssvråkar) då och då identifierats bland de vråkar som på sträcket passerar landskapet . Inga sådana iakttagelser har veterligen gjorts vid Tåkern , men detta beror med största säkerhet på bristande observationer , och inte på att rasen inte skulle uppträda här. U allmänhet uppträder ormvråkar vid Tåkern från mitten av mars till början av november (TFJ) , Huruvida ormvråken framgångsrikt övervintrat i Tåkernbygden är inte helt klart , men enstaka ormvråkar har observerats i jan.-febr. år 1966 , 1967 , 1972 och 1973 (TFJ).

FJÄLLVRÅK

(B u t e o l. l a g o p u s (Pontoppidan))

Omkring sekelskiftet tycks fjällvråken endast regelbundet ha besökt Tåkernbygden på sträcket (ENGHOLM 1896, 1902a, SÖDERBERG 1929), och övervintringar omnämns endast vid två tillfällen, 1891/92 och 1916/17 (ENGHOLM 1896, FRIES 1917). Därefter saknas under en lång tid alla uppgifter om arten, men sedan mitten av 1940-talet har arten i varje fall uppträtt regelbundet vår och höst (B WAHLIN opubl. mskr., MBF Journal m.fl.) och åtminstone sedan omkr. 1960 tycks 1-2 ex. ha övervintrat nästan varje vinter (TFJ, MBF Journal m.fl.). Höststräcket av fjällvråkar passerar Tåkern under oktober och är tidsmässigt rel. koncentrerat medan vårsträcket i mars-april är betydligt svagare och mera utdraget (se diagr.)

SPARVHÖK

(A c c i p i t e r n. n i s u s (L.))

Anges på 1870-talet ha varit tämligen allmän i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888), medan den tio år senare anges huvudsakligen förekomma på vårsträcket i Vadstenatrakten (SUNDSTRÖM 1892). På 1890-talet och i början av 1900-talet häckade sparvhöken sporadiskt vid själva Tåkern, t.ex. vid Holmsör 1898 (ENGHOLM 1902a, 1914c) och arten uppträdde även regelbundet vid sjön på sträcket (ENGHOLM 1902a, 1916, LÖNNBERG 1915b). Därefter saknas alla uppgifter om arten i nästan ett halvsekel, men under perioden 1948-56 iaktogs sparvhökar regelbundet vid sjön både på sträck och under häckningstid, dock ej i något större antal (B WAHLIN opubl. mskr.). Under de senaste årtiondena har sparvhöken uppträtt vid Tåkern i stort sett året runt men alltför tämligen fåtaligt (se diagr.), huruvida häckning förekommer i strandskogen är osäkert, men däremot häckar arten givetvis i skogsområdena söder om Tåkern samt på Omberg. Ett visst sträck av sparvhökar torde även passera området vår och höst men detta har endast avsatt svaga ^{spår} i observationsmaterialet (se diagr.).

DUVHÖK

(A c c i p i t e r g. g e n t i l i s (L.))

Även duvhöken skall på 1870-talet ha varit tämligen allmän i Väderstad och tio år senare nämns den från Omberg (SUNDSTRÖM 1888), och 1908-09 omnämns duvhöken som förekommande vid Tåkern sommartid (SÖDERBERG 1929). Också vad beträffar denna art saknas därefter alla uppgifter under en följd av år. Under första hälften av 1950-talet häckade troligen ett par i strandskogen (B WAHLIN opubl. mskr., Lfkl protokoll), men arten förekom i övrigt endast sällsynt vid sjön. På senare år har duvhök iakttagits mer eller mindre regelbundet nästan året runt (se diagr.). Det finns dock inga iakttagelser som tyder på häckning i sjöns omedelbara närhet, och betydligt färre observationer av arten görs under högsommaren än under övriga årstider (se diagr.).

Däremot häckar arten , ehuru mycket sparsamt , i skogsområdena söder om Tåkern (EKSTAM 1971 , TFJ) och troligen också på Omberg (G. BJÖRKMAN pers. comm.). Från jägarhåll har hävdats att duvhöken skulle vara mycket talrik vid Tåkern , särskilt vintertid , och hökfällor har därför använts för att decimera stammen , men det tillgängliga observationsmaterialet tyder knappast på att arten skulle övervintra talrikare vid Tåkern än vad som kan anses normalt på annat håll i Östergötland . Inte heller synes något starkare sträck passera området (se diagr.

). Möjligen ingår fåglar tillhörande den nordostliga buteoides-rasen bland de duvhökar som gästar Tåkern vintertid och på sträcket , men några fynd som bekräftar detta synes inte föreligga från området , men däremot från annat håll i Östergötland (LUNDEVALL & ANDERSSON 1957).

GLADA

(M i l v u s m. m i l v u s (L.))

Under första hälften av 1800-talet synes gladan ha varit allmän i Tåkernbygden liksom på andra håll i Östergötland (BOHMAN 1829,1840 , SUNDEVALL 1849), och ännu på 1880-talet häckade den i Väderstad och på Omberg (SUNDESTRÖM 1888) ehuru sparsamt. Omkring sekelskiftet hade den dock försvunnit från området (ÖSTERLÖF 1945). Därefter saknas alla uppgifter under ett halvsekel , men de senaste tjugo åren har arten då och då rapporterats från Tåkern . Följande observationer föreligger : 1 ex. vid Hässeludden och Björn-nacken 29.8.54 (B WAHLIN opubl. mskr.) , 1 ex. vid Svanshals 20.8.56 (Lfk1 protokoll) , 1 ex. vid Svälinge 4.4.58 (MBF Journal) , 1 ex. vid Fstn 28.7.65 (TFJ) , 1 ex. på samma plats 20.5.66 (BERGENGREN & FAHLANDER 1967) , 1 ex. vid Svanshals 28.5.67 (TFJ) , 1 ex. på ej angiven plats vid Tåkern 1.6.68 (HOLMBRING 1969) och 1 ex. (samma?) vid Valla säteri 2.6.68 (ELDERUD 1969 , TFJ) , 1 ex. vid Svanshals 7.7.72 (ELDERUD 1973) , 1 ex. nära Omberg 8.5.73 (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974) och slutligen 1 ex. på väg mot N över Ramstad 11.6.74 (TFJ). Dessa tämligen regelbundna observationer är något överraskande med hänsyn till att *mycket få* gladpar numera torde häcka norr om Skåne.

BRUN GLADA

(M i l v u s m. m i g r a n s (Boddaert))

Arten har två gånger iakttagits vid Tåkern ; 1 ex. strax W Svanshals udde 22.5.66 (BERGENGREN & FAHLANDER 1967) och 1 ex. sågs på flera lokaler runt sjön 11-23.4.68 (ELDERUD 1969 , TFJ).

HAVSÖRN

(H a l i a e e t u s a l b i c i l l a (L.))

Ett havsörnspar häckade i början av 1800-talet i en ek på N delen av Omberg (BOHMAN 1829, 1840). När häckningen upphörde är okänt, men frånvaron av uppgifter i yngre källor gör det osannolikt att paret fanns kvar mycket längre än till ca 1850, enligt ROSENIUS (1939) fanns arten kvar ännu på 1840-talet, men det är okänt varpå denna uppgift är grundad. På 1880-talet uppges endast att havsörnar uppträder vid Vättern och Tåkern (SUNDSTRÖM 1888), men inga uppgifter om häckning finns från denna tid. Omkring sekelskiftet förekom arten endast tillfälligt vår och höst (ENGHOLM 1906, 1914c) år 1909 sågs dock en ad. havsörn så sent som 31.5 (ENGHOLM 1909). Därefter finns inga uppgifter om havsörn vid Tåkern förrän 25.3.33 då en ad. sågs på sjöns is (E. O. SWANBERG in litt.). Från 1940- och 50-talen finns kännetecknande iakttagelser av havsörn vid Tåkern men sedan början av 1960-talet har havsörnar då och då noterats vid sjön, dock mycket fåtaligt och sporadiskt. Följande iakttagelser föreligger; en juv. iaktogs i sjöns nordöstra del 19.3-1.5.61 (TRÄFF 1962, C ELDERUD in litt., MBF journal) och en ad. vid Tovören 13-16.7.61 (C ELDERUD in litt., MBF journal), sedd vid sjön 1.4.64 (EKSTAM 1971), en juv. vid Kumla 4.12.66 (C ELDERUD in litt.), en juv. vid Svälänge 8-10.4.69 (EKSTAM 1971, TFJ); sedd vid sjön i dec. 1970 (EKSTAM 1971), en ad iakttagen 2.12.72 (ELDERUD 1973), två ex., en ad. och en subad. uppehöll sig i sjön jan. - mars 1973 (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, TFJ), en ad. vid Glänås 17.11.73 (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974), två ex. (en ad. och en juv.) vid Väversunda 9.3.74 (TFJ) och slutligen en subad. vid Sjötuna udde 11.8.74 (EBENMAN & NORDLUND 1975, S GUSTAVSSON pers. comm.). Det ökade antalet iakttagelser de senaste vintrarna torde bero på ^{att} det milda vädret inneburit att havsörnarna har haft lätt att finna byte bland övervintrande sjöfåglar i vakarna.

BIVRÅK

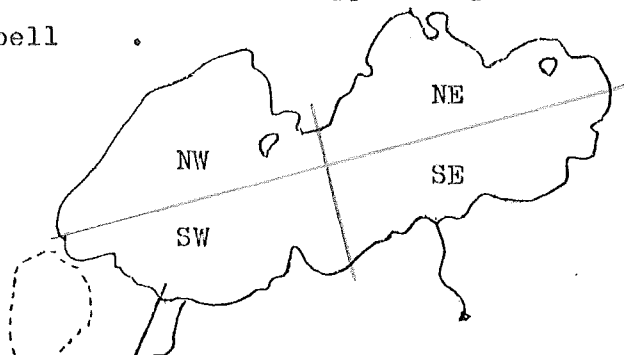
(P e r n i s a. a p i v o r u s (L.))

Den äldsta notis om fågellivet i Tåkernbyggen som överhuvud tycks finnas gäller denna art, nämligen en ♀ som sköts på Omberg 4.9.1819 (ZETTERSTEDT 1822). På 1870-talet var bivråken "ej allmän" i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888) och ENGHOLM (1906) betecknar den som tillfällig vid Tåkern. Därefter finns inga upplysningar förrän 1954 då en bivråk sågs vid flera tillfällen 8.5-29.8 på sjöns sydsida (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har bivråkar regelbundet uppträtt vid Tåkern under sommaren och häckning har troligen förekommit i strandskogen åtminstone vissa år (TFJ). Normalt kommer bivråken till området i början på maj och blir kvar till månadsskiftet augusti/september, men undantagsvis har en bivråk setts så sent som 4.10 (ELDERUD 1971). Ett svagt sträck av bivråkar synes passera området i maj-början av juni och juli-augusti (se diagr.) enligt detta skulle höststräcket kulminera redan i slutet av juli, men sannolikt flyter hos den tidigt flyttande bivråken höststräcket samman med den ökning av antalet iakttagelser som hos nästan alla rovfåglar sker då umfågglarna blir flygga.

BRUN KÄRRHÖK

(C i r c u s a e. a e r u g i n o s u s (L.))

Denna art nämns som förekommande i trakten redan före sjösänkningen på 1840-talet (BOHMAN 1829,1840), men det är osäkert om det vid denna tidpunkt fanns tillräckliga vassar för att möjliggöra häckning i sjön. Det första be- lägget för häckning är från 1884 då en äggkull togs i Väversunda (ENGHOLM 1896) och 1886 betecknas arten som årligen häckande (SUNDSTRÖM 1888). På 1890-talet förföljdes arten hårt och det är tveksamt om häckning förekom varje år, bo- fynd gjordes dock i Väversunda (bl.a. vid Holmsör 1899) och i Källstad (ENG- HOLM 1896,1902). Under 1900-talets första årtionden häckade normalt 2-3 par brun kärrhök i Tåkern (se tabell), av dessa häckade normalt 1-2 i sydväst- ra delen av sjön och 1 vid Hångerlandet (NYQVIST 1914, SÖDERBERG 1929 m.fl.). Möjligt är att vissa år ytterligare något par häckade i sjön, från 1910-talet finns uppgifter om häckningar även vid Säby (FRIES 1944), Svälinge (BJÖRLING 1937) och Furåsa (ROSENIUS 1939). Från 1920-talet saknas uppgifter men 1933 häckade 3 eller 4 par och under återstoden av 30-talet tycks 3 par ha varit det normala (se tabell), dessa fördelade sig med vardera ett par vid Ramstad, Österkullen och Nissasjön (BJÖRLING 1937,1943a). Den bruna kärrhöken had frid- lysts redan 1919, men som framgår ovan tog det lång tid innan någon ökning av stammen i Tåkern blev märkbar. Först 1942 ökade antalet häckande par till 4 då ett nytt par slog sig ned vid Gärdslösa (BJÖRLING 1943a) och följande år till- kom ett femte par i Väversundavassen (WEYLANDT 1943). Året därpå uppger visser- ligen PERSSON (1944) åter beståndet till 3-4 par men denna uppgift var sannolikt inte aktuell liksom ÖHRNS (1950) uppgift om 4-5 häckande par. År 1948 häckade näm- ligen minst 5-6 par i sjön (CURRY-LINDAHL 1948). Under 1950-talet synes stammen ha ökat snabbt, 1954-55 var antalet häckande par 8-12 (B WAHLIN m.fl. opubl. mskr.) medan antalet 1958 var 13 (ENEMAR 1959). En viss stabilisering tycks alltså ha inträtt mot slutet av 50-talet, däremot tycks en avsevärt förändring av parens fördelning i sjön ha ägt rum, från en relativt jämn fördelning runt sjön 1954-55 till en stark koncentration i området Renstad-Holmsör 1958. På ungefär samma nivå (13-16 par) förblev därfter stammen under ett årtionde (se tabell). Fr.o.m. 1964 finns kontinuerliga uppgifter om antalet häckande par, t.o.m. 1970 höll sig stam- men, som nämnts ovan rätt konstant, men 1971 skedde en språngartad ökning till minst 29 par. Till stor del torde ökningen fr.o.m. 1971 bero på att inventeringar- na blivit effektivare, i synnerhet i de stora vassarna i sydväst, men sannolikt har en reell ökning skett. Av säkerhetsskäl har fördelningen av paren i sjön endast angivits genom uppdelning av paren på 4 sektorer i enlighet med kartan nedan, för att uppnå jämförbarhet har motsvarande uppdelning i mån av möjlighet gjorts även för tidigare år i tabell.

Antal häckande par brun kärnhök
(Circus aeruginosus) i Tåkern.

År	antal häckande par i sektor				totalt antal	källa
	SW	NW	NE	SE		
1909	2	-	1	-	3	SÖDERBERG 1929
1910		≥1			2	SÖDERBERG 1929
1913	1				2-3	BERG 1913
1914	1	1	-	-	2	NYQVIST 1914
1917				≥1	2	ROSENIUS 1939
1933					3-4	PERSSON 1934
1934					3	PERSSON 1935
1937			≥1		3	BJÖRLING 1937
1941	1	-	2	-	3	BJÖRLING 1943a
1942	1	-	2	1	4	BJÖRLING 1943a
1943	1	1	2	1	5	WEYLANDT 1943
1944					3-4 ^x	PERSSON 1944
1948					5-6	CURRY-LINDAHL 1948
1950					4-5 ^x	ÖHRN 1950
1954	3	3	3	-	8-12	B WAHLIN m.fl. opubl.
1955	3	1	2	2	8-12	B WAHLIN m.fl. opubl.
1958	≥6				13	ENEMAR 1959
1964					13-14	enligt KCG, EKSTAM 1971
1965	13		2		15	enligt 1965
1966					15	EKSTAM 1971
1967					15	EKSTAM 1971
1968					15	EKSTAM 1971
1969	6	2	6	1	15	BERGENGREN 1970b
1970	6	3	5	2	16	BERGENGREN 1971a
1971	12	5	8	4	29-34	PERSSON 1972a
1972	11	7	11	6	35	PERSSON 1973a
1973	11	8	10	5	34	PERSSON 1974a
1974	15	10	10	5	40	PERSSON 1975a

^x eventuellt ej aktuell uppgift

X Totalt torde 100-125 ungar kläckas per år i Tåkern . Trots detta uppehåller sig endast ett fåtal icke-häckande fåglar i sjön på somrarna , 1972 1♂ , 1973 1♂+3♀♀ , 1974 2♂♂+2♀♀ (PERSSON 1976) vilket tyder på att ungfåglarna inte återvänder till Tåkern förrän de är könsmogna . Könskvoten verkar att vara jämnare i nutiden än förr , då antalet ♂♂ ofta var markant större än antalet ♀♀

Bakgrunden till den kraftiga ökningen på senare år är osäker, den illegala jakten på kärrhökar som var relativt omfattande ännu på 50-talet (B WAHLIN opubl. mskr.) torde sedan länge i huvudsak ha upphört. Troligast är att den kraftiga uppblomstringen av sjöns fågelliv på senare år har inneburit en stark ökning av näringstillgången och att detta är den viktigaste orsaken till ökningen. Som EKSTAM (1971) påpekar synes utvecklingen av antalet häckande par fram till 1970 följa en sigmoidkurva vilket antyder att stammen under 60-talet nådde den maximala nivå som var möjlig i sjön (jfr diagr.), om denna uppfattning är riktig borde man kunna förvänta en ny stabilisering, ehuru på en betydligt högre nivå, inom en inte alltför avlägsen framtid.

× För häckning är den bruna kärrhöken strikt bunden till Phragmites-bestånd och är därför naturligt nog talrikast i de stora vassarna i väster, men på senare år har en allt större del av beståndet kommit att häcka i de relativt begränsade vassarna i östra delen av sjön, möjligen har denna utveckling ett samband med den ökande respekten för artens fridlysning. ^{Arten synes i viss mån dra sig till de stora vassarna som finns i västern vid val av häckplatser (BERSSON 1975C)} I äldre tid var den bruna kärrhöken tvungen att häcka i de allra otillgängligaste vassarna för att ha några utsikter att få vara ifred (jfr BERG 1913, NYQVIST 1914). På näringssök lämnar dock åtminstone vissa hökar själva sjöområdet, och fåglar tillhörande Tåkernstammen kan då ses ganska långt från sjön t.ex. vid Borghamn och Västerna.

Den bruna kärrhöken är en utpräglad "datumflyttare", medelankomsttiden till Tåkern är 30.3 med en standardavvikelse 6.9 (n=21) och extremvärdena 19.3 (1959, 1961) resp. 10.4 (1965), medan arten i medeltal lämnar sjön 30.9 med 6.4 (n=13) och extremvärdena 22.9 (1968) resp. 8.10 (1965), en tillfällig iakttagelse av en o vid Svanshals 3.11.69 (TFJ) torde röra ett sjukt eller skadat exemplar. På våren synes ingen signifikant skillnad finnas mellan ankomsttiderna för könen, men på hösten finns en markant differens, i det att de sista fåglarna på hösten nästan undantagslöst är ungfåglar medan de ^{sista} ad. honorna lämnar sjön ca en vecka tidigare och hanarna ^{i regel} försvunnit ännu några dagar innan dess (TFJ, Lfkl protokoll m.fl.). En stor del av de ad. fåglarna tycks f.ö. lämna sjön redan i slutet av augusti (se diagr.), d.v.s. nästan så snart ungfåglarna kan klara sig själva.

BLÅ KÄRRHÖK

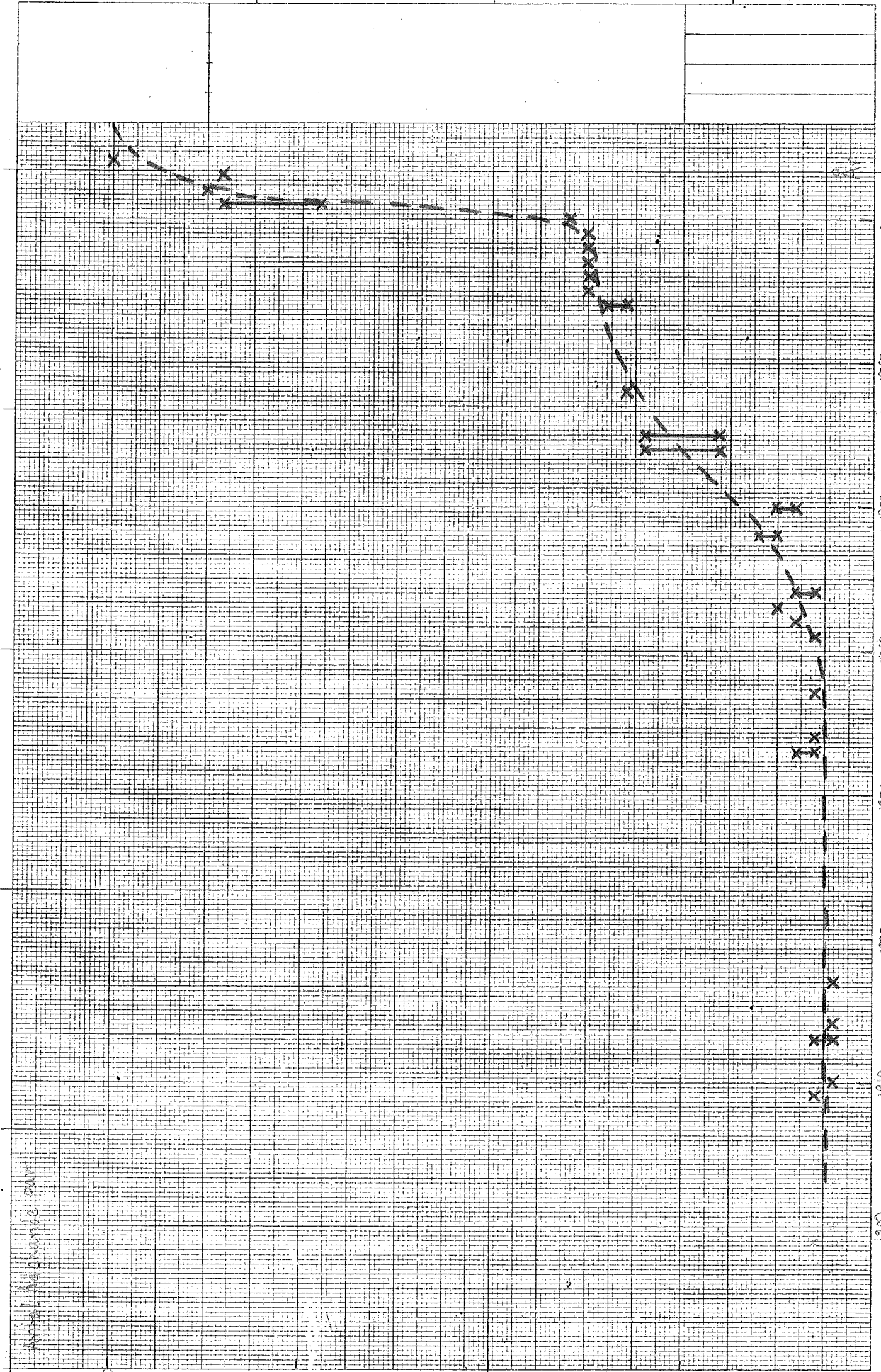
(C i r c u s c. c y a n e u s (L.))

Huruvida den blå kärrhöken har häckat vid Tåkern är alltså, trots många uppgifter om häckningar, osäkert. En äggkull av blå kärrhök skall ha tagits vid sjön omkring sekelskiftet enligt 'Fredrik på Mossen' (ROSENIUS 1939, CURRY LINDAHL 1959) men uppgiftens pålitlighet är svårbedömd. Däremot är uppgiften om att CARL FRIES påvisat häckning av arten hos CURRY LINDAHL (1959) felaktig (C FRIES in litt.). Den 10.5.52 sågs en blåhökhane med vass i klorna vid Väversunda (VON ESSEN 1952) och två år senare sågs ett blåhökpar flera gånger under sommaren och bobygge iaktogs i Furåsavassen (B WAHLIN opubl. mskr.) men i ingetdera fallet finns några iakttagelser som tyder på att en

732501 - 514 A4 - 1 x 1 mm

ESSELTE 4441

Anteil Melchior's 1941

1930 1940 1950 1960 1970

ev. häckning fullföljdes. År 1960 gjorde ett par åter häckförsök på maderna vid Ramstad, fåglarna lämnade dock häckplatsen redan i maj (EKSTAM 1971 och in litt., G BERGENGREN pers. comm.), och tillfälliga observationer under häckningstid har dessutom gjorts bl.a. somrarna 1900, 1965 och 1971-73 (ENGHOLM 1902a, ANON 1974a, S CLASSON in litt., TFJ). Trots allt har således ännu ingen säker, slutförd häckning av blå kärrhök påvisats vid Tåkern.

Som sträckgäst är blåhöken däremot sedan länge välkänd vid Tåkern.

I slutet av 1800-talet och omkring sekelskiftet förekom arten endast sparsamt, huvudsakligen på hösten (ENGHOLM 1896, 1900, 1902a, 1916, SUNDSTRÖM 1888 m.fl.), PERSSON (1944) anger att blåhöken även förekom om våren, dock aldrig efter den 15.5. Under perioden 1945-55 förekom blåhökar av båda könen regelbundet både vår och höst (B WAHLIN opubl. mskr.). Under de senaste 20 åren har den blå kärrhöken regelbundet uppträtt vår och höst (se diagr.), och undantagsvis har upp till 10 ex. iakttagits samtidigt i oktober medan arten är betydligt fåtaligare på våren (TFJ m.fl.).

Den blå kärrhöken har även undantagsvis övervintrat vid Tåkern, vintern 1972/73 övervintrade t.ex. inte mindre än ca 10 ex. vid sjön, detta var visserligen exceptionellt många fåglar p.g.a. den milda vintern men blåhökar har även iakttagits vintrarna 1957/58, 61/62, 66/67, 69/70, 71/72 och 73/74 även om fullbordade övervintringar knappast ägt rum alla dessa år (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, TFJ m.fl.)

STÄPPHÖK

(Circus macrourus (S. G. Gmelin))

Sex vid Hånger 19.9.53 (E MAUROY) och

Uppges ^{ha} en gång vara sedd vid Tåkern; en ung ~~stark~~ [♂] ~~stark~~ ha setts vid Väversunda 30.4.65 (BERGENGREN 1966, TFJ) men förväxling med ängshök kan ej uteslutas.

ÄNGSHÖK

(Circus pygargus (L.))

Ängshöken har några få gånger uppträtt vid Tåkern. En ad [♂] sågs 26.4.62 vid sjön (KÄLLANDER & KÄLLANDER 1963) och en annan [♂] sågs vid Källstad 14.5.67 och vid Hygnestad 8-9.6 samma år (TFJ). Samma sommar sågs f.ö. även en "stängshök"-^q vid några tillfällen vid sjön (v EKSTAM pers. comm.). Slutligen sågs en [♂] vid Svålinge 22.6.73 (ANON 1974a). En uppgift om att arten iakttagits vid Tåkern redan på 1880-talet (SUNDSTRÖM 1888) är sannolikt felaktig (ENGHOLM 1896).

FISKGJUSE

(Pandion h. haliaetus (L.))

Fiskgjusar har åtminstone sedan 1860-talet utnyttjat Tåkern som fiskeplats (SUNDSTRÖM 1888), men i slutet på 1800-talet var arten sparsamt förekommande och häckade närmast i skogsområdena söder om sjön (ENGHOLM 1896, 1902a).

Liknande uppgifter finns från 1900-talets första årtionde (ENGHOLM 1906 m.fl.), men 1908-09 noterade SÖDERBERG (1929) att fiskgjusen var en daglig gäst vid sjön sommartid och antog att något par häckade på Omberg. Under de närmaste årtiondena finns mycket få uppgifter om arten, efter de stora torråren 1933-34 uteblev den några år till fiskbestånden hunnit hämta sig, men 1944 beskriver PERSSON fiskgjusens förekomst i ordalag som knappast skiljer sig från ENGHOLMS ett halvsekel tidigare. Fiskgjusen var alltjämt en relativt sparsam gäst vid sjön från boplatser i skogsområdena söderut. Under årtiondet efter kriget ökade dock arten betydligt, och i början av 50-talet kunde upp till 5 ex. ses samtidigt vid sjön i juni (B WAHLIN opubl. mskr.) och i mitten på årtiondet häckade minst 2 par på Omberg. Ökningen fortsatte fram till mitten av 1960-talet men sedan dess tycks beståndet ha stabiliserats (TFJ). Huvuddelen av de fiskgjusar som i nutiden gästtar Tåkern torde komma från skogslandet i söder, men på 1960-talet häckade ett par på Ombergs östsida (G BJÖRKMAN pers. comm.). Detta bo övergavs sedan ett kalhygge tagits upp i dess omedelbara närhet, men efter ett par års uppehåll slog sig ett gjuspar ned på en annan del av Omberg som *för närvarande* hyser minst *två* par av arten (R FREDRIKSSON pers. comm.). Med tanke på de utmärkta fiskevattnen i Tåkern och i viss mån i Vättern är det egentligen egendomligt att inte flera par finns på Omberg, men sannolikt hänger detta samman med att skogen på berget i huvudsak består av gran och bok, trädslag i vilka fiskgjusen ogärna bygger bo. I själva Tåkerns strandskog har fiskgjusen ännu veterligen aldrig häckat, men en sådan utveckling skulle inte vara överraskande, nu då en del av tallarna börjat nå tillräckliga dimensioner för att duga som boträd. Som framgår av diagr. kommer fiskgjusen normalt till Tåkernområdet i början av april och under resten av månaden passerar sjön troligen av ett svagt sträck av gjusar. De relativt få fiskgjusar som uppehåller sig vid sjön i maj-juni torde torde härröra från de par som häckar i sjöns omgivning. Fr.o.m. juni ökar antalet iakttagna fåglar, troligen p.g.a. att ruvningstiden nu är slut, och på sensommaren då årsungarna blivit flygga kulminerar observationerna, vid denna tid är det ovanligt att besöka Tåkern utan att se flera fiskgjusar och undantagsvis har upp till 10 ex. setts på en gång (TFJ). Höststräcket börjar tidigt, redan i mitten av augusti och är i stort sett avslutat omkring 20.9 ehuru enstaka gjusar ibland setts så sent som i mitten av oktober (TFJ).

LÄRKFALK

(F a l c o s. s u b b u t e o L.)

På 1890-talet förekom lärkfalken endast sparsamt vår och höst (maj, sept.-okt.) vid Tåkern (ENGHOLM 1896), häckning förekom ej i sjöns omedelbara närhet men däremot flerstädes vid Vättern, bl.a. i Nässja (SUNDSTRÖM 1890, 1892, ENGHOLM 1896). Omkring sekelskiftet tycks dock artens ha börjat häcka i något enstaka par i sjöns närhet (ENGHOLM 1902a, BERG 1913, LÖNNBERG 1915, SÖDERBERG 1929). Därefter finns inga uppgifter förrän 1944 då PERSSON uppger att han flera gånger anträffat lärkfalkbon på Lindön. Därefter uppger ÖHRN (1950) att arten stundom häckar i strandskogen men B WAHLIN (opubl. mskr.) uppger att arten under perio-

den 1948-55 endast sågs vid spridda tillfällen och sannolikt inte häckade i sjöns omedelbara närhet. Under det senaste årtiondet har lärkfalkar uppträtt regelbundet vid Tåkern under häckningstid och något eller några par torde årligen häcka i strand- skogen (TFJ m.fl.). Lärkfalken kommer till Tåkern i april (se diagr.) och upp- träder sedan regelbundet fram till slutet av september . Liksom för de flesta rov- fåglar ökar antalet observationer under högsommaren då ungarna kläckts . Däremot kan knappast några tecken på att ett nämnvärt sträck passerar området spåras i ob- servationsmaterialet . Inte heller kan någon förändring i numerären märkas under det senaste årtiondet.

PILGRIMSFALK

(F a l c o p . p e r e g r i n u s Tunstall)

Ett , stundom två par av denna art häckade förr regelbundet i Västra Väg- gar och Rödgavelsbranterna . De äldsta uppgifterna är från 1886 men pilgrimsfalken har med säkerhet förekommit mycket längre än så på Omberg . Åtskilliga uppgifter finns sedan om pilgrimsfalkarnas häckning och om deras jakt vid Tåkern fram till 1942 (BERG 1913 , DE GEER 1943 , AF PETERSSENS 1943 , SUNDSTRÖM 1888 , SÖDERBERG 1929 , ROSENIUS 1939 , VON ESSEN 1942). År 1942 häckade ett par på vardera av de ovannämnda häckplatserna men följande år var arten försvunnen (WEYLANDT 1943 , PERSSON 1944 , ÖHRN 1950) varför 1942 i allmänhet har betraktats som slutår för pilgrimsfalkens förekomst på Omberg . Arten tycks dock ha återkommit , ty under första hälften av 50-talet häckade åter ett eller vanligen två par på Omberg (H LÖNEGREN opubl. mskr. , B WAHLIN opubl. mskr.) och pilgrimsfalkar sågs regelbun- det vid sjön . Omkring 1955 torde dock arten definitivt ha försvunnit som häckan- de från trakten , och sedan dess har den bara tillfälligt observerats vid Tåkern. Trots artens nästan fullständiga ^{överiga} utdöende (har dessa observationer knappast blivit mycket färre det senaste årtiondet , och Tåkern är kanske den enda lokal ^{Östergötland} där pil- grimsfalken kan betraktas som årsviss . Följande iakttagelser föreligger sedan 19 1960 :

1961 : 1 ex. vid Svälinge 14.4 och 20.8 (TRÄFF 1962 , MBF journal).

1962 : 1 ex. vid Svanshals 20.5 (Lfkl protokoll).

1964 : 1 ex. vid Fstn 27.9 (TFJ).

1965 : 1 ex. vid Fstn 20.7 , 17.8 och 31.8 (TFJ).

1966 : 1 ex. på ej närmare angiven plats vid sjön 25.9 (Lfkl protokoll).

1967 : 1 ex. vid Fstn 7.5 och 1 ex. vid Svanshals 27.5 (TFJ).

1968 : 1 ex. över Svanshals äng 5.5 (ELDERUD 1969).

1970 : 1 ex. vid Hov 6.8.70 (HOLMBRING 1971).

1971 : 1 ex. vid Sjötuna i månadsskiftet april/maj , 1 ex. vid Lundtorp 30.5 (ELDERUD 1972, TFJ).

1972 : 1 ex. vid Svanshals 30.4 och 1 ex. vid Hånger i månadsskiftet juli/au- gusti (ELDERUD 1973c).

1973 : 1 ex. på ej närmare angiven plats i maj , 1 juv. E Bjälbo 20.10 , 1 juv. Gottorp 28.10 och 1 juv. vid Disevidsån 11.11 (ANON. 1973 j , 1973k , E-

BENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974 , S GUSTAVSSON pers. comm.).

1974 : Sedd i mars månad (EBENMAN & NORDLUND 1975).

Det är alltså klart att enstaka pilgrimsfalkar alltjämt rastar regelbundet vid Tåkern vår och höst.

JAKTFALK

(F a l c o r. r u s t i c o l u s L.)

Tre gånger anträffad vid Tåkern : 1 ungt ex. sköts vid Omberg hösten 1885 (SUNDSTRÖM 1888) en ung ♀ sköts på Yxstad strand 27.10.10 (ENGHOLM 1912) och slutligen iaktogs en ung jaktfalk vid Kyleberg 25.9.73 och vid Glänås den 6.10 samma år (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974 , HOLMBRING 1974 , S CLASSON in litt.)

STENFALK

(F a l c o c o l u m b a r i u s a e s a l o n Tunstall)

Trots att denna art sannolikt häckar m.l.m. regelbundet så nära Tåkern som i NW Östergötland har den veterligen aldrig setts sommartid vid Tåkern och överhuvudtills rinns mycket få uppgifter om arten. Den första uppgiften om stenfalk vid Tåkern är från en så sen tidpunkt som 1945 då 1 ex. sågs vid Holmsör 29.4 (VON ESSEN 1946). Under perioden 1948-55 sägs arten vid flera tillfällen vid sjön (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år då ett mer omfattande observationsmaterial blivit tillgängligt har det visat sig att stenfalken sparsamt men regelbundet uppehåller sig vid sjön från slutet av september till mitten av maj (TFJ m.fl.) . Förekomsten är relativt jämnt spridd över den aktuella perioden och något egentligt vår- eller höststräck kan inte märkas . Inte heller finns det något som tyder på någon förändring i artens frekvens under det senaste årtiondet.

AFTONFALK

(F a l c o v. v e s p e r t i n u s L.)

Fem
Fyra gånger anträffad vid Tåkern : En ♂ över Svanshals äng 20.6.65 (BERGENGREN 1966, TFJ) , en ♂ vid Bankuddarna 30.5.71 (ELDERUD 1972, TFJ) , ännu en ♂ vid Renstad 5.6.73 och likaledes en ♂ , troligen samma ex. , vid Svälinge 9.6.73 (ANON 1974a, EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974) samt slutligen 1 ad ♂ vid Esbo 29.6.74 (Lvk "ög").

TORNFALK

(F a l c o t. t i n n u n c u l u s L.)

Tornfalken har förekommit i Tåkernbygden sedan gammalt (BOHMAN 1829) och omkring sekelskiftet häckade arten flerstädes runt sjön bl.a. på Lindön och Dags Mosse (ENGHOLM 1896, SÖDERBERG 1929). Under perioden 1948-55 var arten snarast talrikare förekommande än ett halvsekel tidigare (B WAHLIN opubl. mskr.). Under 1950-talet var arten överhuvudtaget mycket talrik på Östgötaslätten och häckade i snart sagt varje skogsdunge (G BJÖRKMAN pers. comm.). I början av 60-talet minskade dock tornfalken

katastrofalt i Tåkernbygden liksom på andra håll , och redan 1965 då detaljerade uppgifter om antalet häckande par för första gången är tillgängliga hade stammen redan decimerats starkt men 3 par häckade fortfarande i strandskogen detta år (BERGENGREN 1966 , TFJ). Året därpå häckade endast 1 par (TFJ) och likaså åren 1967-70 (ELDERUD 1969,1970b,1971 , TFJ). 1971 uteblev arten för första gången som häckare vid Tåkern , men 1972 återkom arten och häckade med 2 par varjämte häckning misstänktes på ytterligare två lokaler (ELDERUD 1972,1973c , TFJ). Därefter har arten åter varit försvunnen som häckare i Tåkernbygden men 1974 häckade möjligen ett par på slätten mellan Tåkern och Vadstena (B EBENMAN , T PERSSON pers. comm.). Huvuddelen av de bon som anträffats de senaste 10 åren har varit belägna i strandskogen NE om sjön på avsnittet Hässeludden-Hov. Tornfalken anländer till Tåkernbygden i slutet av mars eller början av april och stannar till i oktober månad . Egendomligt nog har tornfalken veterligen aldrig övervintrat vid Tåkern trots att sådan övervintring flerfaldiga gånger förekommit så nära som i Linköping , endast en vinterobservation är känd, 1 ex. sågs vid Svälinge 19.2.61 (MBF journal).

ORRE

(L y r u r u s t. t e t r i x (L.))

Orren förekom talrikt på Dags mosse omkring 1800 (BOHMAN 1829,1840) och höll sig kvar sparsamt på denna lokal åtminstone till 1880-talet (SUNDSTRÖM 1888) men i början av 1900-talet torde den ha varit försvunnen på denna lokal . I nutiden förekommer arten ^{möjligen alltså} sällsynt på Omberg , där den f.ö. alltid varit ^{företalig} (BOHMAN 1829,1840 , HEDBERG 1950). Arten förekommer givetvis också i skogsbygden söder om Tåkern . Egendomligt nog har arten de senaste åren ett par gånger anträffats mitt ute på Östgötaslätten E om Tåkern vid Bjälbo och Älgsjö (TFJ).

TJÄDER

(T e t r a o u. u r o g a l l u s L.)

Var i början av 1800-talet nästan försvunnen från Omberg där den tidigare förekommit (BOHMAN 1829,1840). Även i nutiden förekommer tjädern ^{möjligen} mycket sparsamt på Omberg (HEDBERG 1950 m.fl.). Tjädern förekommer liksom orren även i skogarna söder om sjön.

JÄRPE

(T e t r a s t e s b. b o n a s i a (L.))

Förekom i början av 1800-talet på Omberg (BOHMAN 1829,1840).

RAPPHÖNA

(P e r d i x p. p e r d i x (L.))

Rapphönsstammens utveckling under 1800-talets andra hälft kan utläsas ur Ombergsjägmästaren C M SJÖGRENS skottlistor (MÜNZING 1907). Arten var talrik i början av 1870-talet men utrotades nästan helt av den stränga vintern 1874/75 och stammen hade ännu inte hämtat sig då den åter decimerades vintern 1880/81, denna gång var förödelsen dock inte lika fullständig som 6 år tidigare. Rapphönsstammen fortsatte att oscillera kraftigt, de kalla vintrarna 1887/88, 92/93 och 94/95 reducerade beståndet starkt och likaså blev jaktresultaten dåliga efter de våta och kalla somrarna 1879, 90, 92, 98, 1902 och 1903. I allmänhet var rapphönan dock rätt talrik i trakten av Omberg och Vadstena på 1880- och 90-talen (PAULI 1897, SUNDSSTRÖM 1888). I Vaderstad uppges dock arten ha varit fåtalig 1885 (SUNDSSTRÖM 1888). Efter sekelskiftet saknas alla uppgifter om rapphönan under ett halvsekel. Under perioden 1945-57 förekom relativt allmänt runt sjön, bl.a. vid Sandby, Säby, Sjötuna, Prästören, Holmen samt på sträckan Källstad-Väversunda, på dessa lokaler sågs rapphöns regelbundet under april-augusti och tillfälligt vintertid (B WAHLIN opubl. mskr.). Förhållandena i nutiden är relativt likartade, rapphöns förekommer mångenstädes på slätten runt Tåkern men knappast någonstans i större antal. Trots detta torde området ha en av de bästa stammarna av arten i landskapet. Rapphönsen ses givetvis året runt i området, men antalet iakttagna ex. ökar något vintertid (se diagr.) troligen bl.g.a. att kullarna är lättare att observera utanför vegetationsperioden.

VAKTEL

(C o t u r n i x c. c o t u r n i x (L.))

Under denna arts stora expansionsperiod i mitten av 1800-talet spred sig vakteln även till Östergötland där den dock aldrig blev lika talrik som på slättområdena i t.ex. Uppland och Västergötland. Från Tåkernbygden finns relativt få uppgifter om arten; ett ex. sköts i Svanshals 24.9.1873 och på 1880-talet förekom arten sällsynt vid Omberg (SUNDSSTRÖM 1888). Hösten 1925 sköts ett ex. ur en kull vid Tåkern (B WAHLIN opubl. mskr.). En ♂ hördes 600 m NW Ödeshögs kyrka 29.6.33 och ett ex. sågs och hördes vid Sjön i Väversunda sn i juni 1940, där vaktel enligt lokalbefolkningen hörts även tidigare (ROSENIUS 1949, SVÄRDSON 1944). Ett ex. hört vid Källstad på morgonen 25.5.58 (ANDÉN 1960). En vaktel har även uppgetts iakttagen vid Glänås 5.7.64 (FORSMAN, GUSTAVSSON & WAHLIN 1967, TFJ) men observationen kan ej anses vara helt säkerställd (U EKSTAM pers. comm.). Under de allra senaste åren har en ökning av observationerna skett, men denna kan troligen delvis förklaras av den ökade observationsintensiteten. En ♂ spelade på Svanshals äng 5.6.71 (ELDERUD 1972) och följande år hördes inalles 5-6 ex. vid Renstad, Svanshals och Heda (ELDERUD 1973c), TFJ) medan 1973 endast 1 eller 2 ex. ^{hörde} vid Gottorp och Ramstad (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, TFJ). 1974 slutligen hördes endast 1 ex. vid Ramstadbron 8.6.74 (TFJ).

FASAN

(P h a s i a n u s c o l c h i c u s s s p .)

År 1896 gjordes ett av de första framgångsrika inplanteringsförsöken av denna art i Sverige i Rismarken några km S Vadstena . Inplanteringen utföll väl och redan året därpå hade arten spritt sig till den närbelägna Fyllamossen där häckning förekom . Vid Tåkern uppträdde fasanen första gången i oktober 1901 då en årsunge sköts på uppstöt ur vassen i Flöjelviken . Det är intressant att fasanerna tydligen redan så snart efter inplanteringen hade börjat hålla till i vassar vintertid . Året därpå sågs ett par på Lindön och ungefär samtidigt (1901) iaktogs enstaka fasaner vid Östnässja , Omberg och Väversunda (ENGHOLM 1899,1902a , V REEDZ 1900,1901). Några år senare slogs dock beståndet i det närmaste ut av en sträng vinter och de fasaner som i nutiden förekommer i trakten härstammar sannolikt till större delen från senare inplanteringar . Dessa har skett i många omgångar och låter sig numera knappast rekonstrueras . Under de senaste årtiondena har dock fasanen varit tämligen allmän på slätten runt Tåkern , men då artens ^{förekomst} är mycket bristfälligt dokumenterad i observationsmaterialet kan knappast några mera bestämda slutsatser om ev. svängningar i beståndet dras ur tillgängliga data . De flesta observationer av arten har gjorts i mars-maj och september-november (se diagr.).

TRANA

(G r u s g. g r u s (L.))

I början av 1800-talet förekom tranor mycket talrikt (i "otalig mängd") vid Tåkern vår och höst men översområde eller häckade ej (BOHMAN 1829, 1840), och på 1840-talet rastade arten regelbundet i stora flockar på fälten runt Bjälbo (LÖWENHJELM 1850). Efter denna tid har arten aldrig uppträtt särskilt talrikt i Tåkernbygden, och det ligger nära till hands att anta att minskningen vid Tåkern står i samband med uppkomsten av "den stora trandansen" vid Hornborgasjön vilken tycks ha skett under andra hälften av 1800-talet. Möjligen kan sjösänkningen på 1840-talet eller den successiva uppodlingen av Dags mosse och de andra stora mossmarker som förr fanns på slätten (t.ex. Hovs mosse) ha inneburit försämrade förutsättningar för tranorna och lett till en omläggning av flyttvägar-
na analogt med vad som skedde med sångsvanarna (ett halvsekel) senare. Mot slutet på 1800-talet var tranan en regelbunden men ganska sparsam sträckgäst vid sjön i april och augusti-september och enstaka fåglar översomrade även (ENGHOLM 1896, 1901, 1902a). I yngre litteratur finns flera uppgifter om att tranan på 1800-talet skulle ha häckat på Dags Mosse (PERSSON 1944, ÖHRN 1950), dessa synes gå tillbaka på en uppgift hos SÖDERBERG (1929) som uppger att tranan 1908-09 "numer ej [häckar] vid sjön" till följd av Dagsmossens utdikning^{af grundad}, men det är oklart varpå uppgiften att tranan förr skulle ha häckat på mossen. Alla äldre källor som nämner något om tranans förekomst sommartid i trakten från BOHMAN framåt anger uttryckligen att häckning ej förekommer. Under 1900-talet synes inga nämnvärda förändringar i tranans förekomst vid Tåkern ha inträffat, alla uppgifter ger en likartad karaktäristik av förekomsten: sparsam gäst vår och höst, ett fåtal ex. översomrar (NYQVIST 1914, PERSSON 1944, SÖDERBERG 1929, ÖHRN 1950), flera källor nämner Tovören som ett favorittillhåll för de översomrande fåglarna, något som f.ö. alltså är fallet. Det betydligt rikare observationsmaterial som finns tillgängligt från de senaste 25 åren har egentligen inte lagt mycket till den bild av tranans förekomst som återgetts ovan. En viss förändring har möjligen skett ifråga om de rastande och översomrande fåglarnas numerär. I äldre tid och fram till början av 1950-talet verkar det som om endast ett fåtal ex. översomradå medan flockar på upp till 25-30 ex. kunde ses på sträcket (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har en utjämning skett så att antalet iakttagna ex. ligger på en relativt jämn nivå hela perioden april-augusti (se diagr.). Under det senaste årtiondet har antalet översomrande fåglar varit 10-20 ex. och de största flockar som uppträtt på sträcket har varit av samma storleksordning.

VATTENRALL

(R a l l u s a. a q u a t i c u s L.)

Ett ex. sköts i Tåkern redan 15.4.1864 (SJÖGRÖEN 1879, SUNDSTRÖM 1888), arten torde vid denna tidpunkt ännu ha varit mycket sällsynt i Sverige. När arten började häcka vid Tåkern är okänt men i mitten av 1890-talet var vattenrallen redan lika talrik i sjön som den småfläckiga sumphönan (ENGHOLM 1896) det troligen första bofyndet gjordes 1893 vid Österkullen och häckning konstaterades de följande åren vid Holmsör och Lindön (ENGHOLM 1896, 1902a). Under 1900-talets första årtionde synes ^{arten} (tämmligen snabbt ha ökat i antal, ENGHOLM som 1902 angett den som "rätt allmän" förstärkte 1906 detta till "allmän" (ENGHOLM 1902a, 1906) och 1913 anger BERG att vattenrallen är talrikare än den småfläckiga sumphönan i sjön. 1908-09 fann SÖDERBERG arten häcka i Väversundavassen förutom på ovannämnda platser, ehuru han uttalar vissa tvivel på om föfekomsterna vid Lindön och Österkullen är att betrakta som regelbundna (SÖDERBERG 1929). Trettiofem år senare uppges åter att vattenrallen häckar vid Holmsör och Väversunda men även i östra delen av sjön (PERSSON 1944) och sex år senare anges den häcka allmänt (ÖHRN 1950). Under perioden 1945-57 förekom vattenrallen varje år mycket talrikt i sjön (BEWAHLIN opubl. mskr.). Även under det senaste årtiondet har vattenrallen uppträtt i stort antal i sjön, men inga kvantitativa uppgifter kan lämnas då taxeringsförsök hittills misslyckats just p.g.a. att arten är så talrik att det visat sig omöjligt att hålla isär exemplaren (TFJ, G BJÖRKMAN pers. comm.). Det förefaller som om en *markant* förändring ifråga om vattenrallens häckningsbiotop skett sedan sekelskiftet, ENGHOLM (1896) anger att vattenrallen förekommer på samma lokaler som den småfläckiga sumphönan, vilket väl måste tolkas så att tyngdpunkten i förekomsten låg i högstarrzonen, här har en förskjutning skett så att arten numera *slutande* ^{och vanligen i dess tätaste delar} häckar i Phragmiteszonen (EKSTAM 1971, TFJ). En egendomlighet ifråga om boplatsval som två gånger observerats vid Tåkern är att fåglarna placerat boet under ett brunhökbo (PERSSON 1975, RÖSIÖ 1962). Vattenrallen anländer normalt till Tåkern omkring månadsskiftet mars/april och blir kvar till i slutet av oktober (se diagr.). Spelaktiviteten kulminerar ungefär en månad efter ankomsten och minskar sedan snabbt, i början av juni har den m.l.m. upphört (TFJ). Inga övervintringsförsök är kända från Tåkernbygden.

SMÅFLÄCKIG SUMPHÖNA

(P o r z a n a p o r z a n a L.)

Den småfläckiga sumphönan förekom redan på 1860-talet i Tåkern (ANON 1869b). Vid denna tidpunkt synes den f.ö. ha varit den vanligaste sumphönsarten i Sverige. På 1890-talet förekom hon rätt allmänt på lämpliga lokaler såsom vid Väversunda, Lindön, Österkullen, Holmsör m.fl. (ENGHOLM 1896) och 6 år senare sägs arten ha ökat på senare tid (ENGHOLM 1902a). Huvudtillhålllet för arten i början av 1900-talet var starr- och fräkenmaderna i Väversunda (BERG 1913, ENGHOLM 1902a, SÖDERBERG 1929) men häckning konstaterades omkring sekelskiftet även i Herrestad (1894) och på Yxstad strand (1908, 1910) (ENGHOLM 1896, 1911, 1916, SÖDERBERG 1929). Åtminstone vid Väversunda synes förekomsten ha varit riklig. 1925 uppges det att arten "hördes lite varstans runt Tåkern" (VON ESSEN 1941).

Omkring 1940 förekom arten regelbundet vid Svälinge (BJÖRLING 1943) och 1944 anger PERSSON att den småfläckiga sumphönan häckar i sjön utan att lämna några närmare detaljer medan ÖHRN (1950) uppger att arten häckar sparsamt. Under perioden 1945-57 tycks arten i själva verket ha varit talrik, så hördes t.ex. åtskilliga ex. från olika håll samtidigt vid Gatören 1.7.52 (B WAHLIN o-publ. mskr.). Trots att invallningar vid Holmen 1956,58 och 66 inskränkte de lämpliga biotoperna förblev arten talrik fram till 1968 (EKSTAM 1971, TFJ). På sträckan Svanshals-Väversunda kunde t.ex. 10-25 ^{♂♂} höras i maj månad i mitten på 1960-talet (ELDERUD 1970a, TFJ). 1968 skedde dock en drastisk minskning, detta år hördes endast 5 ex. på den aktuella sträckan och 1969 endast 1 ex. (EKSTAM 1971, ELDERUD 1970a, TFJ). 1970 skedde en liten återhämtning och 5 ex. kunde noteras mellan Svanshals och Väversunda (EKSTAM 1971). Arten har dock förblivit fåtalig, i hela sjön hördes 1971 5 ^{♂♂}, 1972 8 ^{♂♂}, 1973 åter 5 ^{♂♂} och 1974 slutligen 10 ^{♂♂} (EBEMMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, EBEMMAN & NORDLUND 1975, ELDERUD 1972, 1973c, TFJ). Stammen tycks alltså ha stabiliserats, men på en betydligt lägre nivå än före 1968. Den småfläckiga sumphönan är i Tåkern väsentligen knuten till högstarr- och Equisetummaderna innanför Phragmites-zonen och arten är därför givetvis koncentrerad till områden där denna biotop är väl företrädd såsom vid Svälinge och på avsnittet Holmsör-Väversunda. Mera tillfälligt har arten, kanske i synnerhet i äldre tid, även anträffad i vassarna och t.o.m. på gallstranden vid Yxstad strand där ett bo påträffades 1910 (ENGHOLM 1911, 1916). I stort är dock den småfläckiga sumphönan striktare bunden till en speciell vegetationszon än de flesta arter. Arten har tillfälligtvis anträffats i Tåkern redan i slutet av april men normalt anländer den småfläckiga sumphönan först i mitten av maj då även spelintensiteten snabbt når sitt maximum (se diagr) för att därefter snabbt avta. Omkring midsommar har spelet nästan upphört och endast mycket sporadiskt har arten hörts in i juli månad. I en sjö av Tåkerns storlek är det i praktiken omöjligt att upptäcka en fågel med den småfläckiga sumphönans tillbakadragna vanor annat än på lättet och det är därför helt okänt när fåglarna lämnar sjön på hösten.

DVÄRGSUMPHÖNA

(P o r z a n a p u s i l l a i n t e r m e d i a
(Hermann))

Liksom på andra håll har den omvärdering av Porzana-arternas läten som skett på senare år inneburit att antalet uppgifter om denna arts förekomst vid Tåkern har minskat. Två iakttagelser kvarstår dock som med största sannolikhet gäller dvärgsumphönan. Ett ex. sett den 6.9.53 (HEDMARK & FLACH 1954). Eftersom det i detta fall rörde sig om en visuell observation är detta en av de få rapporter som godtagits i den senaste upplagan av förteckningen. Dessutom hördes den 19.6.73 vid Kvåkröstet, ett fågelläte som enligt de senaste rönen på området torde ha härrört sig från en [♂] av dvärgsumphöna (PERSSON & ELDERUD 1974, TFJ)

MINDRE SUMPHÖNA

(P o r z a n a p a r v a (Scopoli))

Det första - och hittills enda - bofyndet av denna art i Sverige gjordes av en ren tillfällighet i en starrtuva vid en båträna utanför Renstad den 18.6.25 (VON ESSEN 1941 och pers. comm.). Därefter anträffades arten den 8.6.51 då ett ex. hördes vid Furåsa (B WAHLIN opubl. mskr.) och pingsten 1955 hördes ett läte vid Svälinge som möjligen härrörde från ett ex. av denna art (JOHANSSON 1956). Den 27.5.57 hördes 1 ex. vid Holmen (BERGÖ & LIND 1959) och 1961 uppträdde för första gången 2 mindre sumphöner i Tåkern, 1 ex. hördes vid Svälinge 14-20.5 och 19.5 hördes ^{även} 1 ex. vid Svanshals (ERIKSSON 1963, TRÄFF 1962, MBF Journal, C ELDERUD in litt.). Nästa gång arten dök upp vid sjön 3.5.63 då 1 ex. hördes vid Glänås (C ELDERUD in litt.). Den 14.6.67 hördes en "dvärgsumphöna" mellan Ramstad och Renstad som väl i själva verket var en mindre sumphöna (TFJ). 1972 kom åter två ex. till sjön då två fåglar hördes mycket nära varandra vid Svanshals 27-30.5 (ELDERUD 1973c). 1974 slutligen spelade 1 ♂ i inte delen av Källstadviken 7-17.6 och 1 ♂ mellan E Bankudden och Svanshals udde 9-10.6 och sannolikt samma ex. hördes vid Svanshals udde 19-28.6 (EBENMAN & NORDLUND 1975, HOLMBRING 1975, TFJ, S CLASON in litt.). Det är inte osannolikt att häckning förekommit flera gånger än 1925 men möjligheterna att konstatera en ev. häckning i en sjö som Tåkern är så gott som obefärliga.

KORNKNARR

(C r e x c r e x (L))

På 1880-talet förekom kornknarren allmänt i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888) och omkring sekelskiftet förekom den tämligen allmänt vid Tåkern, dock ej talrikare än på östgötaslätten i övrigt (LÖNNBERG 1940, SÖDERBERG 1929). I allmänhet var dock arten 1907-08 talrik på slätten runt sjön (DE GEER 1943). På 1910-talet minskade dock kornknarren starkt och 1918 hördes endast 2 ex. i trakten, ett på Yxstad strand och ett vid Alvastra (ENGHOLM 1919a). På 1930-talet tycks en viss återhämtning ha skett (PERSSON 1944) och man kunde också konstatera en viss förskjutning av artens uppehållsplatser från gårderna ut på gräsmarkerna (LÖNNBERG 1940). Från slutet av 1930-talet skedde dock en ny katastrofal nedgång och arten försvann helt från många av sina lokaler (PERSSON 1944). Åren 1945-57 noterades kornknarren överhuvudtaget inte i Tåkernbygden (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har dock kornknarrar sporadiskt uppträtt vid sjön, 1964 skall arten enligt ortsbefolkningen ha hörts vid Kyleberg under våren (TFJ). Den 1.6.68 hördes en kornknarr vid Sjötuna (ELDERUD 1969, TFJ) och 1972 hördes 1 ex. vid vardera Lorby, Rök, Ödeshög samt mellan Kyleberg och Kumla, detta år kunde f.ö. en kornknarr även ringmärkas en juninatt (ELDERUD 1973c, TFJ, L JERN in litt.). Följande år blev också "gott" ur kornknarrsynpunkt med 1 ex. vid vardera St. Broby och Ödeshög i juni (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974). 1974 slutligen uppträdde en kornknarr vid Ramstadkanalen 24.5 (EBENMAN & NORD-

RÖRHÖNA

(G a l l i n u l a c. c h l o r o p u s (L.))

Denna art uppträdde sent i Tåkern liksom på andra håll i Mellansverige. Den första observationen av arten i sjön gjordes vid Lindön där en rörhöna iaktogs 7.6.07 (ENGHOLM 1907,1908) och arten iaktogs även på denna lokal 1908-09 (SÖDERBERG 1929). Snart därefter konstaterades arten även häcka i Tåkern (BERG 1913,SÖDERBERG 1929). Arten förblev dock sällsynt , ännu 1944 häckade endast ett fåtal par vid Svälinge och Hygnestads Långör (PERSSON 1944) medan VON ESSEN (1943) noterade arten vid Lindön 1-2.5.43 . 1950 uppges arten häcka sparsamt (ÖHRN 1950) men B WAHLIN (opubl. mskr.) kände bara en enda observation från perioden 1945-57 , nämligen 1 ex. observerat i Mjölnaån nära Tåkern 12-13.6.54 . Sedan 1958 har dock arten observerats varje år i sjön (MBF Journal , TFJ m.fl.). Under denna tid har rörhönan visat sig häcka sparsamt men regelbundet åtminstone i Herrestadsviken , och sannolikt häckar enstaka par även utmed sjöns sydstrand varje år (MBF Journal , TFJ). Även om artens undanskymda levnadssätt gör en uppskattning av numerären besvärlig är det klart att rörhönan är mycket sparsamt förekommande i Tåkern . Artens biotoppreferenser i sjön har inte närmare undersökts men det förefaller som om rörhönan föredrar områden med heterogen vegetation av Scirpus , Typha *Arten häckar t.o. även Herrestads i mindre dammar vid gårdar på slätten som t.ex. vid Årshva och Renstad.* mm. framför sammanhängande Phragmitesbestånd . Rörhönan är en av de första ~~sjöfåglar~~ fåglarna som anländer till Tåkern på våren , vanligen redan i mars månad . När arten ger sig iväg på hösten är mera osäkert , men undantagsvis har rörhönor iakttagits in i oktober månad (se diagr).

SOTHÖNA

(F u l i c a a. a. t r a L.)

Lokalnamn : Sotare

Den första sothönan i Tåkern sköts vid Hånger omkring 1855 (LÖNNBERG 1924b) och på 1860-talet började arten häcka (ENGHOLM 1896), den första säkra häckningsuppgiften är från 1867 (C A WESTERLUND opubl. mskr.). Redan 1879 var sothönan den talrikaste simfågeln i sjön (ANON 1880 , SJÖGREEN 1879 , ROSENIUS 1937), en ställning som arten , trots tillfälliga bakslag , i stort sett bibehållit sedan dess. På 1880-talet var sothönan ytterst talrik runt hela sjön (SUNDSTRÖM 1890) och enahanda var förhållandena på 1890-talet (ENGHOLM 1896). Åren omkring sekelskiftet skedde en ytterligare ökning och farhågor uttalades om att sothönsen skulle tränga ut andra simfåglar från sjön (ENGHOLM 1901,1902a), och även ~~BERG (1913)~~ ^{och SÖDERBERG (1929)} betonar artens utomordentligt talrika ^{och jämnas} förekomst . Två år senare hade dock arten minskat märkbart (LÖNNBERG 1915). Därefter finns inga uppgifter om artens frekvens förrän 1933-34 då stammen åter reducerades (PERSSON 1944) men redan efter ett par år var antalet fåglar åter normalt (BJÖRLING 1937). Vintrarerna 1940/41 och 41/42 innebar åter en åderlåtning men redan 1943 var antalet än

en gång nästan normalt (PERSSON 1944, VON ESSEN 1943, 1944). Även i början av 1950-talet var sothönan talrik och stora flockar sågs i sjön vid flera tillfällen t.ex. mer än 2000 ex. 10.4.51, ca 5000 ex. 8.4.52 och nära 1000 ex. i augusti 1954. Åren 1955-57 minskade däremot beståndet fortlöpande tills arten nästan var försvunnen som häckande sommaren 1957 och först på sensommaren då beståndet spädades på utifrån ökade antalet till några hundra ex. i augusti (B WAHLIN opubl. mskr.). Under 1960-talet hämtade sig dock stammen och 1970 uppskattades antalet häckande par till 1000-2000 (EKSTAM 1971). Att döma av resultaten av de sjöfågelinventeringar som gjorts de senaste åren är denna uppskattning snarast för låg, vid dessa inräknades nämligen 28000 sothöns 29.9.73 och 40700 sothöns 14.9.74 (EBENMAN & NORDLUND 1975, B EBENMAN pers. comm.). Sothönan är alltså otvivelaktigt åter den talrikaste simfågeln i sjön. Ifråga om sothönans boplatsval tycks en fortlöpande förändring ha skett sedan 1800-talet, ENGHOLM (1896) uppger att arten huvudsakligen häckade i Typha-, Scirpus- och Equisetumbestånd och mindre allmänt i Phragmiteszonen medan SÖDERBERG (1929) åren 1908-09 fann sothönsen häcka talrikast i Phragmiteszonen och Carex/Equisetummaderna och betydligt fåtaligare i Scirpusbestånden. Trettiofem år senare låg huvuddelen av bona i Phragmiteszonen och en mindre del i Scirpus- och Typhabestånd (PERSSON 1944). Att i dagsläget säga något om sothönans biotoppreferenser är i brist på närmare undersökningar besvärligt, arten häckar talrikt utmed alla stränder och i alla vegetationszoner, från fasta land och ända ut på Charabankarna i sjöns centrala delar, och några kvantitativa uppgifter om revirtätheten i olika miljöer finns ej. ^{talrikast förde dock arten vara i Phragmites zonen yttre delar} Overhuvudtaget har sothönans utomordentliga talrikhet paradoxalt nog lett till att kunskaperna om artens förekomst är ganska ofullständiga. Sothöns betraktas ofta som 'triviala' och noteras ej, i all synnerhet som deras talrikhet ofta gör det synnerligen svårt att få någon uppfattning om antalet ex. även inom ett begränsat område. Detta gör att diagn. måste anses ~~geren~~ otillfredställande bild av artens förekomst i sjön. Sothönan kommer normalt till Tåkern som en av de första simfåglarna i mitten av mars och blir kvar till i november månad, I regel blir sothöns kvar i sjön så länge öppet vatten finns och övervintringsförsök har förekommit.

STRANDSKATA

(H a e m a t o p u s o. o s t r a l e g u s L.)

Strandskatan uppträdde på 1860-talet nästan årligen vid Tåkern vår och höst , bl.a. blev ett ex. skjutet vid sjön 18.5.1866 (ENGHOLM 1896). Därefter var fågeln under en lång följd av år mycket sällsynt vid sjön (ENGHOLM 1896,1902a). Den 8.6.08 och några dagar därefter sågs dock en ♀ vid Tovören (JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1926 , SÖDERBERG 1929). På 1930-talet sågs arten vid sjön i maj 1933 och 1934 och noterades även några gånger på hösten (PERSSON 1944). Därefter iakttogs 1 ex. vid Hov 22.4.46 , 1 ex. vid Sandby 8.4.50 och sannolikt samma ex. vid Källstad 9.4.50 (B WAHLIN opubl.mskr.) och arten sågs också vid sjön 6.5.56 (Lfkf protokoll) ^{och med 1 ex vid Tovören 3.3.59 (E MALLOV)}. Därefter saknas uppgifter fram till 1961 då ett par strandskator gjorde ett misslyckat häckningsförsök vid Sandby (ERIKSSON 1963) , följande år häckade dock ett par framgångsrikt vid Säby (EKSTAM 1971 , C ELDERUD in litt.). Från 1963 finns inga uppgifter om att arten iakttogs men fr.o.m. 1964 har arten häckat varje år vid sjön (EKSTAM 1971 , TFJ). Säkraste häckplatsen har varit Tovören där ett par torde ha häckat varje år under perioden 1964-74 , men fr.o.m. 1970 har vissa år även ett par häckat vid Säby (BERGENGREN 1966,ELDERUD 1969,1970b,1971,1972,1973c,PERSSON 1967, 1968 , TFJ). Dessutom har strandskator setts flera gånger på andra lokaler runt sjön under häckningstid , särskilt på sträckan Fstn-Sjötuna udde , men det torde i dessa fall vara frågan om fåglar som översomrar vid Tåkern utan att häcka . Något nämnvärt vårsträck av strandskator kan knappast märkas vid Tåkern , däremot ökar antalet iakttagna fåglar i maj då stundom även större flockar observeras , men hur detta skall tolkas är oklart . Troligen är det fråga om fåglar som inte häckar , eller om sådana som fått häckningen avbruten på ett tidigt stadium . Från mitten av juli till mitten av augusti ses strandskator åter i större antal vid sjön ehuru sporadiskt , i detta fall är det troligen fråga om höststräckande fåglar (se-diagr.). Strandskatan kommer normalt till Tåkern i början av april och blir kvar till i slutet av augusti.

TOFSVIPA

(V a n e l l u s v a n e l l u s (L.))

Lokalnamn: Vipa, Massvipa

Tofsvipan häckade vid Tåkern redan i slutet av 1800-talet (ENGHOLM 1896,SUNDSTRÖM 1890). Vid denna tid var dock arten fåtaligare än i våra dagar , och synes i huvudsak ha varit bunden till gallstränderna medan häckning på odlade marker förekom mera sällan . På Yxstad strand häckade t.ex. 25-30 par 1908-09 medan arten i övrigt endast fanns spridd i enstaka par eller små kolonier runt sjön (Renstad , Svanshals , Glänås , Sjötuna , Tovören , Hånger , Österkullen , Gatören m.fl.) (SÖDERBERG 1929). Under första hälften av 1900-talet ökade tofsvipan tämligen kontinuerligt , även om stammen för en tid reducerades av de kalla krigsvintrarna (PERSSON 1944 , VON ESSEN 1943). Samtidigt med denna ökning skedde en succesiv förskjutning av häckningsbiotopen

från gallstränderna ut på de odlade markerna runt sjön . Under perioden 1945-57 minskade emellertid tofsvipan betydligt som häckfågel vid sjön även om de flockar som passerade området på sträcket allttjämt var avsevärda . I mitten på 1950-talet torde c. 50-100 par ha häckat runt sjön , till stor del allttjämt på samma lokaler som 1908-09 (B WAHLIN opubl. mskr.). Senare tycks en viss återhämtning ha skett men den kalla våren 1966 innebar åter en decimering av beståndet . Antalet häckande par på sträckan Fstn-Holmen minskades sålunda från 25-30 till 9-11 och på sträckan Väversunda-Källstad häckade 1966 bara två par (PERSSON 1967). Återhämtningen gick långsamt och ännu 1970 hade stammen inte nått 1965 års nivå (EKSTAM 1971). Åren 1969-71 inventerades förekomsten av tofsvipor inom ett 3 km² stort område ^{mellan Rånstad och Rånstad} m.a.p. tofsvipeförekomsten, resultaten redovisas nedan.

År	Inventerad areal (har)				Antal tofsvippar / biotop			
	åker	bete	äng	summa	åker	bete	äng	summa
1969	255	36	9	300	16	1	0	17
1970	225	60	15	300	15	2	2	19
1971	210	75	15	300	14	6	1	21

År	Populationstäthet (par km ⁻²)				Relativ förändring (%)			
	åker	bete	äng	totalt	åker	bete	äng	totalt
1969	6,3	2,8	0,0	5,7	-	-	-	-
1970	6,7	3,3	13,3	6,3	+6,3	+20,0	∞	+11,8
1971	6,7	8,0	6,7	7,0	±0,0	+140,0	-50,0	+10,5

Den ökning som kan avläsas ovan fortsatte dock icke , de senaste åren har tofsvipan snarast minskat vid Tåkern , i synnerhet i de igenväxande delarna av strandzonen . Arten häckar dock allttjämt på de flesta strandängarna . Tofsvipan är den första vadarfågel som kommer till Tåkern på våren , i regel i första hälften av mars , men någon gång redan i februari . Vårsträcket som är relativt kraftigt räcker ungefär en månad från början av mars till början av april. Höststräcket börjar i mitten av juli och håller sedan en tämligen hög och jämn intensitet fram till första hälften av oktober för att därefter avta och slutligen upphöra i början av november (se diagr. 3).

STÖRRE STRANDPIEPARE

(C h a r a d r i u s h i a t i c u l a s s p .)

Lokalnamn : Vattenspole, *Skandrulling*

I litteraturen brukar uppges att denna art invandrade till Tåkern strax efter sänkningen på 1840-talet. Dett är dock endast en - visserligen mycket rimlig - gissning. De äldsta uppgifterna om häckning är från 1880-talet (SUNDRÖM 1888). Från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet finns flera

uppgifter om att arten häckade "mycket talrikt" vid Tåkern (BERG 1913, ENGHOLM 1896 m.fl.). Detta torde dock ha varit en överdrift beroende på att arten p.g.a. sina biotopkrav var koncentrerad till ett fåtal lätt överblickbara lokaler, dessutom översomrade åtskilliga ex. vid sjön utan att häcka (SÖDERBERG 1929). Tyngdpunkten i förekomsten utgjordes av gallstränderna vid Åsby och Yxstad där den häckande populationen kanske kan ha uppgått till 5-10 par. Dessutom häckade något eller några par vid vardera Hånger, Tovören, Herrestad, Björnnacken, Prästören, Renstad och kanske ytterligare ett par lokaler (ENGHOLM 1896, 1902, 1916, NYQVIST 1914, SÖDERBERG 1929). Totalt kan den häckande stammen knappast ha utgjort mycket mer än 20 par. Från 1920-talet saknas uppgifter men 1933 anträffades 1 bo vid Svanshals, 1 bo mellan Svanshals och Renstad och 1 bo+1 kull på Hångers Udde (P O SWANBERG in litt.). På 1940-talet tycks inga större förändringar ha skett, bortsett från att den större strandpiparen uppges inte längre häcka på sjöns sydsida (PERSSON 1944, ÖHRM 1950). Från 1950-talet finns få uppgifter om arten, men 12-13.6.54 då fågellivet runt hela Tåkern inventerades iaktogs en flock om 15 ex. vid Prästören, 2 ex. vid Tovören, 1 ex. vid Svålinge och 2 ex + pull. på Sjöötuna Udde (B WAHLIN opubl. mskr.). År 1961-62 häckade minst 1 par på Tovören (C ELDERUD in litt.) och från och med 1964 finns relativt detaljerade uppgifter om artens förekomst, se nedan.

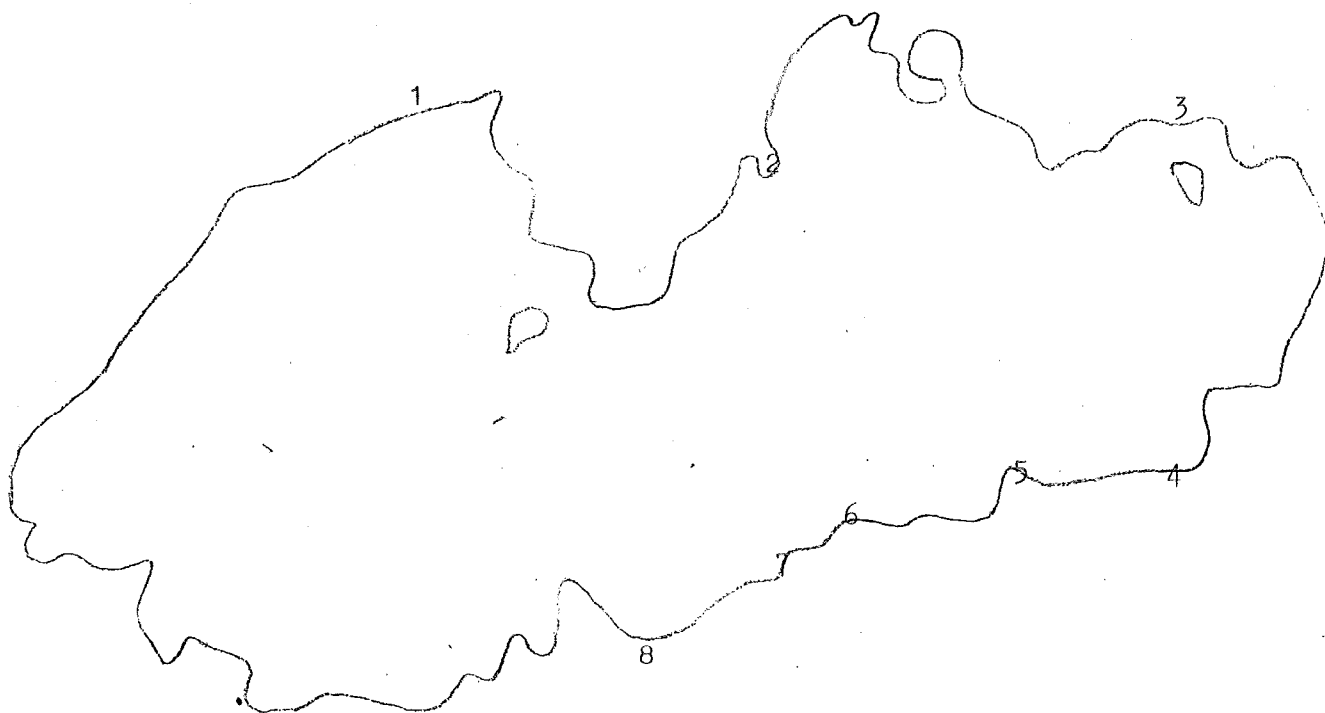
År	Antal fåglar på lokal nr								Totalt antal häckande par / indNider
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1964	2 ex.	2 par + 6 ex.	1 par + 4 ex.		3 ex.			1 par	6 / 23
1965	1 par + 2 ex.			3 ex.	2 ex.	3 ex.		1 par + 2 ex.	2 / 16
1966	1 ex.	1 par		1 par	1 par			1 ex.	3 / 8
1967	2 ex.	1 par			2 par + 2 ex.				3 / 10
1968		1 par				2 ex.			1 / 4
1969		1 par			2 ex.		2 ex.		1 / 6
1970					1 ex.		1 ex.	1 par	1 / 4
1971					1 par			1 ex.	1 / 3
1972					1 par				(3-4) 1/2
1973		1 ex.			1 ex.				0 / 2
1974					2 ex.				0 / 2

par = häckande eller med största sannolikhet häckande par

ex. = fåglar som uppehållit sig längre tid på lokalen under häckningstid utan att häckning kunnat fastställas.

Källor : BERGENGREN 1966, EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, EKSTAM 1971, ELDERUD 1969, 1970b, 1971, 1972, 1973c, PERSSON 1967, 1968, TFJ.

Lokalernas läge framgår av kartan nedan.

Artens fortskridande minskning beror utan tvivel på strändernas igenväxning . Den större strandpiparen var vid Tåkern för sin häckning bunden till de nästan vegetationsfria gallstrandpartierna, och några sådana återstår numera knappast. Svårigheterna för arten att finna lämplig häckningsbiotop illustreras av det par som 1970 gjorde ett (misslyckat) försök att häcka på en upplöjd del av Svanshals äng. Den större strandpiparen torde numera få anses utgången som häckfågel vid Tåkern även om enstaka fåglar alltjämt iakttas vid sjön under häckningstid , och det verkar osannolikt att den skulle kunna återkolonisera sina forna häckplatser även om biotopvårdande åtgärder insattes .

Den större strandpiparen förekommer även vid Tåkern på sträcket men även de flyttande kontingenterna har minskat på senare år . På 1950-talet förekom ett relativt starkt vårsträck i slutet på mars och april men sedan 1960 har inga flockar om mer än 2-3 ex. noterats på våren . Höststräcket som räcker från början av juli till månadsskiftet september/oktober har också avtagit mycket starkt . Under första hälften av 1960-talet iakttogs flockar om 50-100 ex. tämligen regelbundet men efter 1968 har ingen flock om mer än 10 ex. noterats vid sjön . Även dessa förändringar torde ha sin grund i förändringar i biotopen men ev. kan även omläggningar av artens sträckvägar etc. ha spelat in. I de flockar som passerar sjön på sträcket bör rimligen även fåglar tillhörande rasen tundrae ingå , men veterligen har inga vid Tåkern anträffade större strandpipare rasbestämts .

MINDRE STRANDPIPARE

(*Charadrius dubius curonicus* Gmelin)

Lokalnamn : Vattenspole, strandvelling

Även denna art är känd som häckfågel vid Tåkern sedan 1880-talet (SUNDSTRÖM 1890) men arten förekom alltid betydligt sparsammare än sin större släkting. Som häckningsplatser nämns årtionden omkring sekelskiftet Yxstad strand, Gatören, Hångers sjömark, Tovören, Renstads gallstrand och möjligen även Österkullen (ENGHOLM 1896, 1902a, 1916, ROSENIUS 1903, SÖDERBERG 1929) men stammen kan knappast ha uppgått till mer än något 10-tal par ^{vad till kom något 10-tal överlevande fåglar}. På 1910-talet tycks arten ha gått tillbaka starkt, flera uppgifter talar om kraftig minskning (1913: "nu är den nästan försvunnen", 1914: "på de senare åren ej observera[d] vid sjön", 1915: "numera sällsynt .... [har] nästan försvunnit") (BERG 1913, ENGHOLM 1916, NYQVIST 1914). Dessa uppgifter måste dock ha varit överdrivna, eller också återkom arten sedermera ty 1933 anträffades 24.6 1 bo vid Svanshals Udde, 1 bo + 1 kull på Hångers Udde och ett par på Österkullen (P O SWANBERG in litt.). Dessa är dock de sista konkreta beläggen för den mindre strandpiparens häckning vid Tåkern även om uppgifter om häckning återkommer i flera yngre källor (PERSSON 1935, ÖHRN 1950). Åren 1945-57 uppträdde arten mycket sparsamt vid sjön och torde inte ha häckat (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år finns endast en observation som tyder på häckning, nämligen ett par som hela häckningssäsongen 1963 uppehöll sig på en åkerträda vid Säby (EKSTAM 1971 och in litt.), den 1.5.61 iaktogs dessutom ett par på en åker vid Sandby (MBF Journal). Det är oklart varför den mindre strandpiparen försvann från Tåkern så långt före den större arten, båda arterna häckade på samma lokaler, möjligen föredrog den mindre strandpiparen lokaler med något mera vegetation (ENGHOLM 1896) vilket snarast borde ha gett den en fördel i jämförelse med den större arten. Det är anmärkningsvärt att den mindre strandpiparen trots att den på andra håll ofta häckat på sandstränder vid Tåkern aldrig förekom på svämsandstränderna i nordost, utan föredrog de morän- och klapperstenstäckta gallstrandområdena. Bortsett från de ovan nämnda observationerna har den mindre strandpiparen på senare år endast uppträtt vid Tåkern som en sällsynt gäst på sträcket. På våren är arten mycket sällsynt, endast tre fynd av enstaka ex. har gjorts i april-maj de senaste tio åren (1966, 68 och 74). På höststräcket som räcker från början av juli till början av september är arten något allmännare, men ej årsviss. Under det senaste årtiondet finns observationer från 1965-66, 68-69 och 1974. Som mest har 4 ex. observerats samtidigt (se diagr.).

FÄLDPIPARE

(*Eudromias morinellus* (L.))

Endast en gång observerad vid Tåkern ; en flock om 5-6 ex. iakttagen på ett fält vid Hov 16.10.71 (O.-B. FREIJD in litt.).

KUSTPIPARE

(*Pluvialis squatarola* (L.))

Kustpiparen förekommer relativt talrikt men oregelbundet vid Tåkern på höststräcket . Arten växlar starkt i antal år från år , vissa år t.ex. 1893 , 1966 , 1973 och 1974 uppträder arten talrikt medan den kan helt saknas en del höstas som bl.a. 1969-72 (ENGHOLM 1896 , TFJ). Första gången arten anträffades vid Tåkern var 1861 då ett ex. sköts 17.8 (SUNDSTRÖM 1890) och därefter har kustpipare rapporterats vid Tåkern ^{höstsynd} 1893 , 1899-1900 , 1915 , 1959 , 1964-68 och 1973-74 (CURRY-LINDAHL 1959 , EBENMAN & NORDLUND 1974 , ELDERUD 1970a , ENGHOLM 1896,1902a , HOLMBRING 1968 , LÖNNBERG 1915 , PERSSON 1967,1968), TFJ m.fl.). Kustpiparens höststräck vid Tåkern synes försiggå i två vågor , en omkring månadsskiftet juli/augusti och en andra ungefär två månader senare (se diagr.). Möjligen finns också en mindre sträcktopp i början av september , men detta får anses mera osäkert . På våren är kustpiparen mycket sällsynt och har veterligen bara anträffats tre gånger, en flock sågs över sjön 5.6.34 (CURRY-LINDAHL 1959) och enstaka individer iakttogs på Yxstad strand 24.5.65 och vid Hånger 21.5.69 (ELDERUD 1970a , TFJ). Dessutom iakttogs en sannolikt översomrande fågel vid Tåkern 4.7.67 (TFJ).

LJUNGPIPARE

(*Pluvialis apricaria* sspp.)

Lokalnamn : Åkertupp

Denna art rastade under 1800-talet och början av 1900-talet talrikt i Tåkernbygden , i synnerhet på höstarna (BOHMAN 1840 , ENGHOLM 1896,1901,1902a , SÖDERBERG 1929). På 1800-talet häckade arten även sparsamt på Dags Mosse . Den första uppgiften om häckning är från 1848 då 2 par fanns på mossen (LÖWENHJELM 1850) och jämnt 50 år senare påvisades åter häckning , då 2 bon anträffades (ENGHOLM 1902a). Mossens succesiva utdikning och igenväxning innebar dock allt sämre livsbetingelser för ljungpiparen . Ännu 1908-09 häckade dock ännu ett eller två par på de återstående delarna av det öppna mossplanet (SÖDERBERG 1929) men sedan dess är ljungpiparen utgången som häckande i Tåkernbygden . Även de rastande flockarna av ljungpipare blev succesivt allt mindre under 1900-talets lopp , ännu 1944 uppges arten förekomma "i större skaror" vår och höst men på 1950-talet hade ljungpiparen blivit tämligen sparsam (ÖHRN 1950 , B WAHLIN o-publ. mskr.). I nutiden uppträder ljungpiparen regelbundet i stora flockar på höstarna men mera fåtaligt och oregelbundet på vårsträcket (se diagr.) .

Som framgår i diagr. är ljungpiparens höststräck tydligt uppdelat i två toppar i mitten av augusti resp. omkring månadsskiftet oktober/november samt en en svagare och mera otydlig topp i slutet av september. Av äldre uppgifter framgår att sträcket omkring sekelskiftet skedde vid samma årstider som idag ehuru sträckets "finstruktur" inte kan utläsas ur de sparsamma notiserna. Ljungpiparen skiljer sig från huvuddelen av de vid Tåkern förekommande vadarerna genom att den i stor utsträckning rastar på fälten i sjöns omgivning i stället för på själva sjöstranden, ett förhållande som återspeglas i artens gamla lokalnamn som härstammar från en tid då "Åkertuppen" var talrik nog att vara känd av envar. Vad beträffar de vid Tåkern förekommande ljungpiparnas rasttillhörighet så är det helt klart att de fåglar som fordom häckade på Dags Mosse tillhörde den sydliga (=nominat) rasen. I själva verket hörde två ljungpipare skjutha av ENGHOLM på Dags Mosse sommaren 1898 till det material som utnyttjades av EINAR LÖNNBERG (1923a) vid fastställandet av förekomsten av två skilda ljungpiparraser i landet. Dessa bofasta ljungpipare torde få uppfattas som en nordlig utpost av stammen på det Sydsvenska Höglandet. Däremot är det klart att de ljungpipare som passerar trakten vår och höst väsentligen tillhör den nordliga altifrons-rasen. I vilken utsträckning sydliga ljungpipare ingår bland de sträckande fåglarna är ej fastställt, men det kan antas att de enstaka ljungpipare som vissa år uppträder vid sjön omkring månadsskiftet mars/april tillhör nominatrasen. Det är dock osannolikt att rasen förekommer inämnvärt antal eftersom den inte häckar i någon större utsträckning norr om Tåkern.

TUNDRAPIPARE

(P l u v i a l i s d o m i n i c a f u l v a
(Gmelin))

En gång funnen vid Tåkern, en ♂ sköts vid Källstad 6.7.1893 vilket var det första fyndet av arten i Sverige. Exemplet bestämdes ursprungligen till ljungpipare och det var först 50 år senare vid en genomgång av Riksmuséets Pluvialis-material som bestämmningen korrigerades (SALOMONSEN 1945). Det förtjänar att observeras att 1893 var ett exceptionellt gott "vadarår" med massuppträdande av bl.a. kustpipare och fynd av flera sällsynta vadararter.

ROSKARL

(A r e n a r i a i . i n t e r p r e s (L.))

Roskarlen har endast ett fåtal gånger anträffats vid Tåkern. Första gången var 22.8.1893 då 2 ex (trol $\sigma^4\phi$) sköts på Prästören (ENGHOLM 1896), en uppgift att arten skulle ha häckat vid sjön detta år (PERSSON 1967) är felaktig och torde bero på ett missförstånd (Bj. O. STOLT in litt.). Därefter iaktogs arten inte vid Tåkern förrän ^{19.5.56 då ett ex sågs vid Prästören (E. MARO P). Nästa fynd var} 16.5.66 då 2 ex. uppehöll sig på Åsby strand och Kylebergsudden (PERSSON 1967, TFJ) och på Kylebergsudden sågs åter 2 ex. 27.7.66 (TFJ).

^{Ären}
Därnäst uppträdde 2 ex. vid Tovören 21.5.69 (ELDERUD 1970b). År 1973 sågs 1 ex. vid sjön i början av juli (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974) och 1974 slutligen observerades 1 ex. vid Sjötuna 12.5, 3 ex. vid Hov 24.5 och 1 ex. vid Sjötuna 16.8 (EBENMAN & NORDLUND 1975, HOLMBRING 1975, TFJ). Det verkar av ovannämnda uppgifter som om roskarlen skulle ha blivit allmännare vid Tåkern de allra sista åren.

ENKELBECKASIN

(G a l l i n a g o g. g a l l i n a g o (L.))

Lokalnamn : Horsgök

Denna art nämns från trakten redan på 1820-talet (BOHMAN 1829) men på 1870-talet förekom enkelbeckasinen endast sparsamt vid Tåkern (SJÖGRÉEN 1879, SUNDSSTRÖM 1890). Frammot sekelskiftet tycks dock arten ha blivit något talrikare, både på sträcket och som häckande (1902 betecknas den t.o.m. som mycket allmän) (ENGHOLM 1896, 1901, 1902a), enkelbeckasinerna häckade runt hela sjön, men på sträcket förekom de största koncentrationerna på maderna mellan Renstad och Väversunda. Arten torde dock ha varit fåtaligare än idag, år 1897 omnämns t.ex. som något helt exceptionellt att på hösten upp till 150-200 ex. uppehållit sig på maderna runt Väversundaviken (ENGHOLM 1901, 1902a). Under 1900-talets första årtionden betecknas enkelbeckasinen som en tämligen allmän häckfågel, förekommande både flerstädes längs Tåkerns stränder och på Dags mosse (ENGHOLM 1916, SÖDERBERG 1929). År 1944 då uppgifter om förekomsten därnäst föreligger betecknas enkelbeckasinen som tämligen allmän häckare på sankängarna runt sjön samt på Dags Mosse (PERSSON 1944) alltså i stort sett likartade förhållanden som dem som rådde redan omkring sekelskiftet. ÖHRN (1950) ansåg arten var allmän som häckfågel, men 1954-55 häckade inte mer än 25-50 par runt sjön (B WAHLIN opubl. mskr.). En viss ökning torde ha inträffat under det följande årtiondet, 1967 uppskattades den häckande populationen till ca 70 par (PERSSON 1968), och arten var detta år, efter att tofsvipstammen decimerats vintern 1965/66, den talrikasthäckande vadararten vid sjön. Arten har dock minskat i antal sedan mitten av 1960-talet, missgynnad som den är av strandängarnas igenväxning. Enkelbeckasinen är ju väsentligen bunden till starrbältet, både på sträcket och för häckningen. Vad beträffar artens förekomst på sträcket så tyder äldre uppgifter på att enkelbeckasinen förr uppträdde talrikare i oktober än den gör i nutiden (ENGHOLM 1901, 1902a), men i stort sett förekom arten omkring sekelskiftet vid samma årstider som idag. Dock förefaller det som om enkelbeckasinen blivit talrikare på sträcket, kanske isynnerhet på våren, sedan den tiden (se diagr.). Enkelbeckasinen kommer normalt till Tåkernbygden i slutet av mars eller början av april och lämnar området i andra hälften av oktober.

DUBBELBECKASIN

(Gallinago media (Latham))

Antaganden i litteraturen (PERSSON 1944 , SÖDERBERG 1929) om att denna art i äldre tid varit allmän vid Tåkern torde vara felaktiga . År 1863 sägs att dubbelbeckasinen häckar 'i någorlunda antal' vid Tåkern (ANON 1863) , ett omdöme som 16 år senare skärpts till att arten förekommer 'i ringa antal' (SJÖGRÖEN 1879) och under 1870-talet åhges även att dubbelbeckasinen är 'ej allmän' i Väderstad (SUNDSTRÖM 1888). Arten tycks överhuvud taget aldrig ha varit särskilt talrik i Östergötland , några stora beckasinspel sådana som fordom förekom i Västergötland och Uppland finns inte nämnda från landskapet . Sannolikt beror detta på att de stora , ofta något sidlänta sankängar som ännu i mitten av 1800-talet karaktäriserade stora delar av Västgöta- och Upplandsslätterna antingen saknas i Östergötland eller utdikats mycket tidigt . Det är inte omöjligt att Dags Mosse och Hovs Mosse före dräneringarna i början av 1800-talet hyste starka stammar av dubbelbeckasiner men i så fall har inga uppgifter om detta bevarats . I slutet av 1800-talet hade dubbelbeckasinen i varje fall blivit en sällsynthet vid Tåkern och endast två konkreta häckningsuppgifter finns , ^{bor antäflade på} Dags mosse i juli 1895 och Yxstad strand 27.6.02 , dessutom sköts 1 ex. på Gatören 22.7.01 vilket möjligen kan tyda på häckning (ENGHOLM 1896,1902a). På höststräcket förekom arten vid denna tid ännu regelbundet men inte i något större antal . ENGHOLM (1896) anger att dubbelbeckasinen förekom allmännast vid Österkullen och Bästulagen i sept.-okt. medan SÖDERBERG (1929) år 1908 fann den talrikast på Yxstad strand i augusti , antalet fåglar varierade även avsevärt år från år (ENGHOLM 1896,1908b,1909). Snart efter sekelskiftet tycks dubbelbeckasinen ha försvunnit som häckande vid Tåkern , det ovan nämnda bofyndet 1902 var det sista som gjordes vid sjön och redan 1906 sätter ENGHOLM frågetecken för artens förekomst som häckfågel och 1913 sägs uttryckligen att dubbelbeckasinen inte längre förekommer på Dags Mosse (BERG 1913 , ENGHOLM 1906). Därefter är det helt tyst om arten ända till 1950 då ÖHRN anger att den förekommer sällsynt på vår- och höststräck , det är dock oklart vapå detta omdöme grundas . Sedan denna tid har arten dock då och då noterats vid Tåkern , följande observationer föreligger ; 1 ex. strax N Väversunda k:a 28.5.50 (LUNDEVALL 1952) , ^{1 ex. Yxstad strand 16.8.53 och 16.5.54 (E. Marvay)} 2 ex. vid Svålinge 15.8 och 22.8.60 (MBF Journal) , 1 ex. vid Svålinge 21.5.66 (PERSSON 1967), 1 ex. vid Väversunda i slutet av okt. 1969 (ELDERUD 1970b) , 1 ex. på Svanshals äng 12.5.70 och några dagar framåt och 2 ex. vid Fstn 23.8.70 (ELDERUD 1971 , TFJ) , 1 ex. på Svanshals äng 16.5.71 och 1 ex. vid Sjötuna 20.5.71 (ELDERUD 1972 , L UNOSSON in litt.), 3 ex. vid Kyleberg 14.8.72 (ELDERUD 1973c), 1 ex. vid Sjötuna 26.7.73 , iakttagen på ej närmare angiven plats vid sjön 8.9.73 (EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974), TFJ) , 1 ex. vid Yxstad 12.5.74 , 1 ex. vid Fstn 4.8.74 , 2 ex. vid Sjötuna 13.9.74 , 2 ex. vid Ramstad 1.10.74 samt 1 ex. vid Svålinge 27.10.74 (ANON 1975a , HOLMBRING 1975 , TFJ). Det är således tydligt att dubbelbeckasinen alltjämt är en regelbunden , ehuru fåtalig , gäst vid Tåkern både på vår- och höststräcket , att döma av det ökande antalet observatio-

ner skulle arten snarast ha ökat på senare år men troligen är ökningen endast skenbar och beroende av ökad ornitologisk aktivitet i området.

DVÄRGBECKASIN

(*L y m n o c r y p t e s m i n i m u s* (Brünnich))

Dvärgbeckasinen är sedan gammalt känd som en sparsam men regelbunden sträckgäst vid Tåkern. Det första fyndet gjordes i okt. 1890 vid Svälinge (ENGHOLM 1896) och enstaka ex. uppträdde då och då vid sjön i oktober månad under 1890-talet (AF PETERSENS 1943b). År 1908-09 var dvärgbeckasinen t.o.m. rätt talrikt förekommande på hösten (ENGHOLM 1908b)¹⁹⁰⁹. Därefter tycks arten ej ha noterats på sträck förrän 1945 då en dvärgbeckasin iakttogs 2.4 (VON ESSEN 1946) vilket tycks vara den första vårobservationen. Under 1950-talet finns bara två kända observationer, 2 ex. 6.11.51 på Glänås strand och 1 ex. på Gärdslösa strand 9.5.54 (B WAHLIN opubl. mskr.). Från början av 1960-talet har arten förekommit relativt regelbundet vid Tåkern, observationer finns från 1962,64,66,69-70 och 72-74 (TFJ). I motsats till det normala förhållandet har dvärgbeckasinen vid Tåkern iakttagits mer än dubbelt så ofta på våren som på hösten, men troligen beror detta på att arten inte eftersökts tillräckligt på senhösten (se diagr.). Arten har även några få gånger anträffats sommartid vid sjön, en ♂ skjuten vid Gatören 24.7.00 (ENGHOLM 1902a) ett ex. skjutet vid sjön i juli 1919 (JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF 1926, ROSENIUS 1937) samt ett ex. sett vid Svälinge 10.6.73 (ANON 1974a). Inga iakttagelser som tyder på häckning har gjorts, men ett par gånger har artens särpräglade spel kunnat höras vid Tåkern, nämligen vid Dissaån nära Heda 8.5.72 och vid Gottorp 22.4.73 (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, ELDERUD 1973c).

MORKULLA

(*S c o l o p a x r u s t i c o l a* L.)

Morkullan nämns som förekommande på Omberg redan under första hälften av 1800-talet (BOHMAN 1829,1840, LÖWENHJELM 1850,1851, SUNDEVALL 1848,1849). På 1870-talet var arten allmän i Väderstad och under 1880-talet häckade den i trakten av Vadstena och på Omberg (SUNDSTRÖM 1890). År 1907-08 förekom morkullan endast sparsamt på sistnämnda lokal men var allmännare i skogsområdena söder om Tåkernbäckenet (DE GEER 1943). Därefter saknas alla uppgifter om morkullan ända fram till mitten av 1960-talet då arten började noteras i Tåkerns strandskog. Sedan dess har morkullor då och då iakttagits vid sjön under våren och försommaren (se diagr.), och det är ej osannolikt att häckning har förekommit i strandskogen (PERSSON 1968). I skogsområdena söde och sydost om sjön är arten fortfarande tämligen allmän. De första observationerna av morkullor vid Tåkern har gjorts redan i slutet av mars men däremot har arten egendomligt nog aldrig iakttagits senare än i juli månad. Troligen beror de fåtaliga observationerna på sträcket på artens nattliga vanor.

STORSPOV

(N u m e n i u s a . a r q u a t a (L.))

Lokalnamn : Beckasin (!) , Ljungspov

Denna art nämns från trakten redan på 1820-talet (BOHMAN 1829) och uppges på 1870- och 80-talen häcka vid Tåkern (ANON. 1890 , SUNDSTRÖM 1890). Med tanke på dessa uppgifter kan man betvivla antaganden i litteraturen om att storspoven invandrat till Tåkern först omkring 1850 (EKSTAM 1971 , JÄGERSKJÖLD 1919) , vid Roxen nämns f.ö. "vattuspofvar" redan 1755. Fram emot sekelskiftet då mera utförliga uppgifter föreligger häckade i varje fall storspoven regelbundet vid Tåkern , dock endast på Dags mosse och i enstaka par (ENGHOLM 1896,1902a,1906 , ROSENIUS 1903,1937). På flyttning förekom storspoven vid denna tid sparsamt på sydsträck i juli-augusti (ENGHOLM 1896,1902a , LÖNNBERG 1915 , SÖDERBERG 1929). År 1908-09 uppges för första gången att arten även undantagsvis häckar på åkrarna runt sjön , och 1909 konstaterades också häckning av två par på vad som återstod av Herrestads mosse innanför Havsstjärten (SÖDERBERG 1929) , de flesta paren häckade dock vid denna tid alltså på Dags Mosse . Överhuvud verkar det som om storspoven i äldre tid i stor utsträckning var bunden till mossmarker , liksom småspoven fortfarande är. Fram på 1930-talet tycks storspovarna vid Tåkern ha börjat kolonisera nya biotoper i stor skala , flera källor omnämner att arten ökade kraftigt (PERSSON 1935 , BJÖRLING 1937). Häckning påvisades på flera håll på torr ängsmark t.ex. vid Svälinge och Tovören och t.o.m. på den lilla ängen på centrala Lindön (PERSSON 1944). De kalla vintrarna 1939-42 innebar dock ett bakslag (PERSSON 1944,VON ESSEN 1943) och ingen nämnvärd återhämtning skedde efter detta . Tvärtom minskade arten kontinuerligt under årtiondet 1945-54 och i slutet av perioden utgjorde den häckande stammen runt Tåkern inte mer än ca 20 par . Även antalet storspovar som passerade på sträck minskade succesivt , en flock om 65 ex. som noterades 20.4.51 var exceptionell (B WAHLIN opubl. mskr.). En stabilisering synes därefter ha inträffat ifråga om det häckande beståndet , eftersom detta 1967 fortfarande uppgick till ca 20 par (PERSSON 1968) men sedan dess har minskningen fortsatt och f.n. häckar endast ett fåtal par runt sjön . Den fortgående igenväxningen har även inneburit en förändring av artens boplatssval , idet att en allt större del av boplatserna förflyttats från strandängarna ut på åkrarna runt sjön . De häckande paren är i allmänhet mycket glest utspridda , 1967 konstaterades 3 par häcka på en areal om ca 300 har , mest åkermark , vid Renstad men detta är en exceptionellt hög beståndstäthet för trakten (EKSTAM 1971). Vad gäller storspovens förekomst vid Tåkern på sträcket finns ingen lika klar tendens som för det häckande beståndets utveckling . En viss minskning har möjligen skett vad beträffar hösträcket under det senaste årtiondet men ingen sådan förändring är märkbar på våren , och även minskningen på hösten är osäker

eftersom antalet storspövar som rastar vid sjön även normalt varierar starkt år från år. Storspövens vårsträck är tämligen koncentrerat och kulminerar i slutet av april , medan höststräcket är betydligt mera utdraget och uppvisar två distinkta toppar , dels i månadsskiftet juni/juli dels i början av augusti (se diagr.). Den första sträckvägen torde bestå av honor och den andra av hanar och ungfåglar . Storspöven anländer normalt till Tåkern omkring 1.4 och de sista exemplaren brukar lämna trakten i mitten av september.

SMÅSPOV

(N ü m e n i u s p . p h a e o p u s (L.))

Även denna art omnämns redan på 1820-talet från trakten (BOHMAN 1829). Den 28.6.1862 sköts en småspov vid Tåkern (ENGHOLM 1896 , SUNDSTRÖM 1890) och även en annan ungefär samtidig källa (HOLMGREN 1866) , nämner en sommarobservation av arten vid Tåkern. På 1890-talet tycks arten ha förekommit tämligen allmänt vår och höst , talrikast på våren och ofta i sällskap med storspövar . Så sågs t.ex. 1 ex. vid Gatören 13.5.00 och 14 ex. vid Kråkbröstet 28.8 samma år (ENGHOLM 1896,1902a). Under 1900-talets första hälft saknas alla uppgifter om arten , men ÖHRN (1950) anger småspöven som en sällsynt gäst på höststräck . Under 1950-talet är dock endast 4 observationer kända , ca 10 ex. på Yxstad strand 1.5.52 , 1 ex. vid Källstad 11.5.52 , 2 ex vid Källstad 12.7.52 ^{1 ex vid} ~~samt~~ _{Yxstad 19.7.53, 1 ex vid Asby 13.5.54 och} samt 1 ex. vid Sjötuna 19.7.55 (Lfkl protokoll , B WAHLIN opubl. mskr.). Därefter är det åter tyst om arten fram till 1964 , men fr.o.m. detta år har småspöven uppträtt sparsamt men tämligen regelbundet på vår- och höststräcket vid Tåkern. En viss förändring har dock inträffat i artens förekomst under den gångna 10-årsperioden . I mitten av 1960-talet var småspöven ungefär lika talrik på vår- och höststräcket , eller något talrikare på hösten . Sedan slutet på 1960-talet har arten blivit mycket fåtalig och sporadisk på hösten medan minskningen av förekomsten på våren är betydligt måttligare . Småspövens vårsträck passerar Tåkern i huvudsak i första hälften av maj medan höststräcket är betydligt mera utdraget och räcker från slutet av juni till början av september. Någon tydlig uppdelning av sträcket i flera vågor kan knappast urskiljas (se diagr.) , men observationsunderlaget är för litet för att säkra slutsatser i detta avseende skall kunna dras.

RÖDSPOV

(L i m o s a l. l i m o s a (L.))

En ♂ och en ♀ uppges skjutna vid Tåkern om sommaren före 1906 ev. i slutet av 1800-talet (ENGHOLM 1906, 1914c, ÖHRN 1950), möjligheten av förväxling med myrspov kan dock ej helt uteslutas. Därefter gjordes inga iakttagelser förrän 1951 då 1 ex. uppehöll sig i sjön 30.4-3.5. Nästa observation gjordes 1954 då 1 ex. sågs 9.5 och arten skall ha iakttagits vid ytterligare ett tillfälle denna vår vid Säbyviken (B WAHLIN opubl. mskr.). År 1956 sågs ett par vid Furåsa 10.5 och ett par (samma?) vid Tovören 19.5 (Lfkl protokoll). Fr.o.m. 1961 då 2 ex. noterades vid Tovören 16.7 har röds-poven uppträtt årsvisst vid Tåkern (EKSTAM 1971, TFJ, C ELDERUD in litt.). Åren 1964-66 sågs 2-3 ex. tämligen regelbundet vid Tovören under hela häckningssäsongen, ^{april-juli} och häckning kan mycket väl ha skett, isynnerhet 1964 och 66, ehuru bevis för detta ej kunde erhållas (BERGENGREN 1966, PERSSON 1967, HOLMBRING 1967, ^{C ELDERUD in litt.} TFJ). 1967 uppträdde ett par på samma lokal 15.5, men försvann sedan från platsen (PERSSON 1968, TFJ). Sedan detta år har rödspovar endast uppträtt enstaka och sporadiskt vid sjön under häckningstid. Däremot har arten fortsatt att uppträda m.l.m. regelbundet, enstaka eller upp till max. 3 ex. i taget, under vårsträcket i april-början av maj (TFJ m.fl.). Även antalet observationer på våren har dock minskat sedan slutet av 1960-talet. Under höststräcket är arten betydligt sparsammare, allt som allt finns bara 4-5 observationer av enstaka fåglar sedan 1964 som sannolikt gäller höststräckande ex. Häribland finns en exceptionellt sen observation från 25.9.66 (TFJ), i detta fall kan dock förväxling med myrspov ej uteslutas. De rödspovar som iakttas vid Tåkern kan sannolikt betraktas som avläggare av den lilla stam som sedan början av 1950-talet häckat vid Roxen. Som nämnts ovan betedde sig de fåglar som 1964-66 sågs på Tovören på ett sätt som tydde på häckning eller häckningsförsökmen med säkerhet kan röds-poven ej anföras bland de fåglar som häckat vid Tåkern. En kolonisering av arten (f.n. måste) anses som mindre trolig p.g.a. de för röds-poven negativa förändringar av biotopen som skett på senare år, detta i all synnerhet som arten generellt inte visar någon tendens att öka i Östergötland, snarare tvärtom.

MYRSPOV

(L i m o s a l. l a p p o n i c a (L.))

Myrspoven anträffades för första gången vid Tåkern i sept. 1881 då en liten flock sågs vid Källstad (ENGHOLM 1896). Därefter påträffades arten år 1901 då 2 ♂ sköts vid Bastulagen 9.8 och 1♂+1♀ på samma plats tre dagar senare (ENGHOLM 1902a). Till detta lägger SÖDERBERG (1929) endast "genomflyttande" och ÖHRN (1950) "rastar sällsynt under höstflyttningen". Nästa konkreta uppgift om myrspov vid Tåkern är från 1952 då 1 ex. sågs vid Yxstad strand 20.9 (Lfkl protokoll). Under 1950-talet finns endast ^{två} en ytterligare observation, av arten, vid Svälinge 25.7.58

1 ex vid Yxstad 24.7.53 (E. MARBY)
och en iakttagelse

(MBF Journal). Under det senaste årtiondet har myrspoven visat sig uppträda tämligen talrikt men mycket oregelbundet under höststräcket från början av juli till mitten av augusti (se diagr.). Arten har dock uppträtt långt ifrån varje år , iakttagelser föreligger från 1964-66, 1972 och 1974 (TFJ). Någon gång kan flockar om upp till 150-200 ex. iakttas (1964 och 1972) men i regel uppträder myrspovarna enstaka eller i flockar om upp till 25 ex. Om våren är arten ytterst sällsynt , en enda observation föreligger , 1 ex. sett vid sjön 1.5.65 (Lfkl Protokoll).

SKOGSSNÄPPA

(T r i n g a o c h r o p u s L.)

Ett ex. av denna art sköts vid Tåkern redan 4.5.1862 (ENGHOLM 1896) men i allmänhet förekom skogssnäppan i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet vid sjön endast under höststräcket , och även då högst sparsamt (ENGHOLM 1896, 1902a, 1906 , LÖNNBERG 1915 , SÖDERBERG 1929). Skogssnäppan uppträdde vid denna tid vid sjön från början av juli och förekomsten kulminerade i augusti , även vid denna tid förekom den dock endast i smärre flockar . Huruvida arten omkring sekelskiftet häckade i sjöns närhet är osäkert , men 1908-09 fann SÖDERBERG (1929) den som häckande på Dags mosse och troligen på Omberg. Till dessa uppgifter lägger PERSSON (1944) inget nytt. 1950 anger ÖHRN att skogssnäppan rastar sparsamt på hösten och sällsynt på våren vid Tåkern. Under perioden 1945-57 förekom arten relativt sparsamt vid sjön , 1952 sågs dock skogssnäppor flera gånger i april och juni . Arten tycks dock ha varit vanligare på 1950-talet än i början av seklet , 18.7.55 sågs t.ex. en flock om 15 ex. vid Holmen , vilket är betydligt fler än som rapporterats från äldre tid (B WAHLIN opubl. mskr.). I nutiden häckar arten alltfört på Omberg och Dags Mosse och troligen även på några håll i strandskogen , t.ex. vid Nissasjön eller Sjötuna (PERSSON 1967, 1968 , TFJ). På vårsträcket har skogssnäppan under de senaste 20 åren uppträtt tämligen sparsamt och rätt oregelbundet , huvudsakligen i april månad . Möjligen har en viss ökning skett de senaste åren . Under höststräcket är arten talrikare , och uppträder i flockar om upp till 15-20 ex. Sträcket är mera koncentrerat i tiden än för de flesta andra vadare och kulminerar i slutet av juli , några tendenser till "flertoppighet" i sträcket finns inte (se diagr.).

GRÖNBENA

(T r i n g a g l a r e o l a L.)

Denna art häckade förr på flera platser vid Tåkern . Den mest kända häckplatsen var Dags mosse där grönbenan är känd som häckande redan på 1880-talet (SUNDSTRÖM 1890) och där häckning sedan konstaterades vid flera tillfällen såsom 1894 och 1908-09 (ENGHOLM 1896, SÖDERBERG 1929). Sista gången arten nämns

som häckande på denna lokal är 1913 då den sägs ha blivit sällsynt där (BERG 1913). De andra häckplatser som nämns i litteraturen är stranden vid och norr om Väver-sunda där några spridda par konstaterades häcka 1908-09 (SÖDERBERG 1929), Holms-ör där häckning nämns omkr. 1913 (BERG 1915) samt Yxstad strand där grönbenan skall ha häckat sällsynt ännu 1915 (ENGHOLM 1916). Därefter tycks dock arten ha försvunnit som häckare från sjön . Orsaken till utgåendet är oklart , för paren på Dags mosse som häckade på den öppna Sphagnumkupolen i mossens mitt torde ige-hväxningen ha varit en negativ faktor , men även förlusterna av ungar i torvgravar-na nämns som orsak till försvinnandet (BERG 1913). Beträffande de fåglar som häc-kade vid själva Tåkern är det ännu svårare att ge någon orsak till försvinnandet , flera andra vadararter minskade dock eller försvann vid ungefär samman-tid (mind-re strandpipare , dubbelbeckasin , brushane) varför det torde ha varit någon för-ändring som generellt försämrade livsvillkoren för Charadriiformes vid sjön , sna-rast någon förändring i vegetationen . På sträcket uppträdde grönbenan vid denna tid tämligen allmänt , enstaka eller i små flockar om upp till ca 10 ex. , runt hela sjön i juli-augusti (ENGHOLM 1896, ^{BERG 1915} SÖDERBERG 1929) . Dessa fåglar lämnade normalt sjön i september , några uppgifter om förekomst på vårsträcket finns ej från perioden kring sekelskiftet. Under årtiondena efter 1915 är det mycket glest med uppgifter om arten , PERSSON (1944) nämner endast att grönbenan förekommer vid sjön på sträcket vilket ÖHRN (1950) presiserar till att arten rastar sparsamt på vår- och allmänt på höststräcket . Under perioden 1945-57 sågs dock arten of-tast på vårsträcket i maj månad , den 8-9.5.54 uppehöll sig inalles något 100-tal ex. vid sjön , och ungefär samma antal iakttogs i slutet av augusti samma år . Någon häckning kunde dock ej noteras under perioden (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har dock en del iakttagelser gjorts som antyder att grönbenan möjli-gen häckar sporadiskt vid Tåkern . Par som betedde sig på ett sätt som tydde på häckning har iakttagits vid Ramstad 1965-66 och på Svanshals äng 1970-71 , och arten har iakttagits vid upprepade tillfällen på flera andra lokaler under häck-ningstid (PERSSON 1967,1968 , BJÖRKMAN 1972 , TFJ). På sträck har grönbenan på senare år varit allmän både vår och höst , talrikast är arten dock alltjämt på hösten , ehuru skillnaden numera är obetydlig (se diagr.). Vårsträcket är i hu-vudsak koncentrerat till första hälften av maj medan höststräcket i stort sett omspanner juli och augusti med kulmen i början av augusti . Möjligen kan en ti-digare mindre sträcktopp spåras i mitten av juli (se diagr.). Undantagsvis kan enstaka grönbenor dröja sig kvar in i oktober månad .

DRILLSNÄPPA

(*T r i n g a h y p o l e u c o s* L.)

Drillsnäppan tillhör de vadararter som först på senare år etablerat sig som häckfåglar vid Tåkern. De ornitologer som var aktiva vid Tåkern omkring sekelskiftet kände den endast som en fåtalig vår- och höstgäst vid sjön (ENGHOLM 1896, 1902a, 1906, 1914, LÖNNBERG 1915, SÖDERBERG 1929). Intressant nog nämns Lindöns sydspets, på senare tid artens säkraste häckplats vid sjön, som en av de lokaler där drillsnäppor oftast påträffades. Första gången drillsnäppan anträffades som häckfågel vid Tåkern var, såvitt känt, 1938 (ÖHRN 1940). Under de närmast följande åren tycks arten ha häckat sporadiskt vid sjön (PERSSON 1944, ÖHRN 1950), men under perioden 1945-57 förekom med största sannolikhet ingen häckning rum vid sjön. Däremot iaktogs drillsnäppor i maj och juli-augusti, men endast sparsamt (B WAHLIN opubl. mskr.). Sedan mitten av 1960-talet har dock drillsnäppan häckat regelbundet vid Tåkern med en stam som varierat mellan 2 och 6 par (EKSTAM 1971, TFJ). Den säkraste häckplatsen har varit Lindöns sydspets (Mörtön) där något eller några par häckat varje år. Mera oregelbundet har häckning förekommit på andra lokaler där för arten acceptabel biotop finns, t.ex. vid Havsstjärten och Storudden och längs sydstranden mellan Kyleberg och Sjötuna (TFJ). Det är något oväntat att drillsnäppan etablerat sig vid Tåkern under en period då förändringen av strandzonens struktur varit avgjort ogynnsam för arten. Det verkar dock som om det häckande beståndet minskat sedan början av 1970-talet, och det är idag osäkert om häckning förekommer på någon annan lokal än Lindön. Drillsnäppans vårsträck vid Tåkern är relativt svagt och passerar sjön under en kort period i mitten av maj medan höststräcket räcker från månadsskiftet juni-juli till slutet av augusti med kulmen i slutet av juli. ^(se diagr) Höststräcket var tidigare betydligt kraftigare än vårsträcket, men sedan omkring 1970 har antalet drillsnäppor som observerats på hösten minskat märkbart, och f.n. synes arten uppträda i ungefär lika stora flockar vår och höst, ehuru höststräcket alltså är betydligt mera utdraget än vårsträcket. Någon tendens till uppdelning av höststräcket i flera kontingenter kan inte spåras hos drillsnäppan (se diagr.).

RÖDBENA

(*T r i n g a t. t o t a n u s* (L.))

Rödbenan anträffades för första gången vid Tåkern så sent som 1893 då 1 ex. sköts på Herrestads sjömark 1.10 (ENGHOLM 1896). Även därefter finns endast få uppgifter om arten från 1890-talet; 1 ex. vid Prästören 25.8.1898, 2 ex. skjutna på Hässleudden 26.8 samma år samt en ♀ med starkt utvecklade äggstockar vid Herrestadsviken 7.6.1899 (ENGHOLM 1902a). Det sistnämnda fyndet har i senare litteratur (EKSTAM 1971, ÖHRN 1950) tagits som intäkt för häckning vid Tåkern 1899

vilket dock knappast kan anses berättigat . Under det följande halvseklet finns mycket få uppgifter om rödbenan vid Tåkern . I maj-juni 1908 såg SÖDERBERG⁽¹⁹²⁹⁾ enstaka ex. eller småflockar på Tovören , Prästören , Långören och Lindön , och 17 juli samma år iaktogs en flyttande flock om 20-30 ex. Den 13-16.8.15 noterades enstaka rödbenor vid Kråkbröstet (LÖNNBERG 1915) men därefter saknas helt uppgifter om arten under nästan 40 år . PERSSON (1944) och ÖHRN (1950) har föga att tillägga utöver SÖDERBERGS och ENGHOLMS uppgifter , ÖHRN uppger att arten rastar sparsamt vid sjön vår och höst . 1954 sägs rödbenor under hela häckningssäsongen bl.a. 10-20 ex. vid mitten av juni månad , någon häckning förekom inte vid denna tid men arten förekom regelbundet på sträck vår och höst (B WAHLIN opubl. mskr.). ENGHOLM och SÖDERBERG hade antagit att rödbenan någon gång häckade vid sjön , men den första säkra häckningen skedde så sent som 1957 (CURRY-LINDAHL 1959). År 1961 konstaterades ett par rödbenor häcka vid Säby och ett par vid Tovören (C ELDERUD in litt.) och sedan dess torde arten ha häckat årligen vid Tåkern , även om uppgifter saknas från år 1963 . Antalet häckande par har varierat åtskilligt som framgår av tabellen nedan :

År	Antal par		Fördelning						
	totalt		Svanshals	Sjötuna	Furåsa	Säby	Tovören	Källstad	Övriga
1961	2					1	1		
1962	1					1			
1963			U p p g i f t e r s a k n a s d e t t a å r						
1964	4					1	2	1	
1965	5	2			1		2		
1966	5-7	1-2		1	← 4		1-2	1	1
1967	8-10						2-4	1	1
1968	5				1		2-3		1-2
1969	≥2			1			1		
1970	8-9			1		5	1	1-2	
1971	4-5						4-5		
1972	4			1	1		2		
1973	5					1	1	1	2
1974	≥2			1	1				

Källor : EKSTAM 1971 , PERSSON 1967,1968 , TFJ , C ELDERUD in litt.

Sannolikt är ovanstående ^{sitt av} något i underkant . Rödbenas kolonisation av Tåkern får ses som ett led i den fortskridande spridning till inlandslokaler som denna förr, åtminstone i Sydsverige , huvudsakligen maritima art genomfört de senaste årtiondena . Då rödbenan synes kunna tolerera högre och tätare vegetation inom sitt häckningsrevir än de flesta andra småvadare är den f.n. inte direkt hotad som häckfågel vid Tåkern och det finns knappast någon anledning att vänta någon större förändring av förekomsten de närmaste åren. Rödbenas vårsträck vid Tåkern är tämligen kraftigt och i stort sett koncentrerat till maj månad , höststräcket som inleds i början av juli är mera utdraget och fortsätter efter

en kulmen i mitten av augusti , in i september månad (se diagr). Enstaka rödbenor kan t.o.m. dröja sig kvar ända in i oktober , f.ö. är rödbenan även en av de tidigast anländande ^{svaga} vadarna och anländer ibland till Tåkern redan i början av april månad .

SVARTSNÄPPA

(T r i n g a e r y t h r o p u s (Pallas))

Även svartsnäppan noterades för första gången vid Tåkern å 1893 då 200 sköts vid Holmsör 8.8 (ENGHOLM 1896). Under de följande åren uppträdde svartsnäppor , mest ungfåglar , fåtaligt men rätt regelbundet vid sjön i augusti och början av september särskilt år med lågt vattenstånd (ENGHOLM 1896, 1902a, 1906 , LÖNNBERG 1915 , SÖDERBERG 1929). År 1911 gjordes den första vårobservationen då en ♂ sågs vid Mångers udde den 14.5 (ENGHOLM 1912b). Därefter nämns arten inte förrän 1950 då ÖHRN anger att svartsnäppan "rastar sparsamt under höstflyttningen". År 1948 sågs arten dock 23.5 och följande år den 12.5 . 1954 visade sig arten uppträda i ett fåtal ex. vid Prästören i början av maj , i mitten av juni fanns ca 85 ex vid sjön spridda på flera flockar , bl.a. vid Prästören , Sjötuna , Säby och Tovören . I augusti slutligen sågs 10 svartsnäppor vid Furåsa och 9 vid Gårdslösa (B WAHLIN opubl. mskr.). På senare år har arten visat sig uppträda m.el.m. kontinuerligt vid Tåkern från början av maj till slutet av september . Svartsnäppans sträck har ett komplicerat förlopp (se diagr.). Vårsträcket börjar mycket abrupt i början av maj, när snabbt maximum och avtar därefter för att upphöra före månadens slut. En första , relativt svag , kontingent av sydsträckande svartsnäppor passerar sjön redan under andra hälften av juni . Den följs av en andrakraftigare våg under slutet av juli och augusti, möjligen kan också en tredje svagare sträcktopp spåras i september. Den första sträcktoppen torde bestå av honor medan sträckvågen i augusti omfattar ungfåglar och hanar .

GLUTTSNÄPPA

(T r i n g a n e b u l a r i a (Gunnerus))

Denna art tycks alltid ha uppträtt talrikare vid Tåkern än svartsnäppan. På 1890-talet uppträdde gluttsnäppan talrikt vid sjön på höstarna ^(mest i augusti) 1893 då vattenståndet var lågt 100-tals ex. , medan den var betydligt sparsammare på vårsträcket i maj (ENGHOLM 1896). Förhållanden under de första årtiondena på 1900-talet tycks ha varit likartade , med tämligen riklig förekomst från slutet av juli till slutet av augusti , ett svagt vårsträck , och dessutom enstaka observationer i juni och början av juli (ENGHOLM 1902a, 1906 , LÖNNBERG 1915, NYQVIST 1914 , SÖDERBERG 1929). Därefter rapporterades svartsnäppan från Tåkern 1933 då arten uppträdde talrikt 1.7 (PERSSON 1944). Under 1940-talet anger PERSSON (1944) och ÖHRN (1950) att ^{glutts} svartsnäppan rastar sparsamt på vår- och tämligen allmänt på höststräcket , och åren 1945-57 sågs arten årligen vår och

höst , den 29.8.54 noterades t.ex. 25 ex. tillsammans med grönbenor och brus-
hanar (B WAHLIN opubl. mskr.). Under det senaste årtiondet synes en ökning i
gluttsnäppans förekomst på våren ha inträffat , ehuru den alltjämt är betyd-
ligt fåtaligare på våren än på hösten måste arten numera betraktas som tämli-
gen allmän i första hälften av maj (se diagr.). Liksom hos svartsnäppan
har gluttsnäppans höststräck ett komplicerat förlopp med tre toppar med av-
tagande höjd i mitten av juli , augusti och september (se diagr.). Orsaker-
na till denna uppdelning torde vara desamma som hos svartsnäppan . Förutom
de gluttsnäppor som besöker sjön på sträcket översomrar arten någon gång vid
Tåkern , enstaka ex. har sålunda gjort detta 1964,65 och 70 (TFJ).

KUSTSNÄPPA

(C a l i d r i s c. c a n u t u s (L.))

Kustsnäppan uppträder sparsamt och oregelbundet på sträck vid Tåkern . Från äldre tid finns endast ett fåtal uppgifter , 1 ex. skjutet vid sjön 4.8. 1865 (ENGHOLM 1896) och 3 ex. skjutna ur en flock om ca 20 ex. vid Hångers udde 7.8.01 (ENGHOLM 1902a). Därefter finns inga kända observationer av arten förrän på 1950-talet . Den första uppgiften är från 19.7.52 då 1 ex. sågs på Källstad strand (Lfkl protokoll), och 1 ex. sågs vid Svälinge 26.5.58 (MBF journal) . Ytterligare två värfynd gjordes snart därefter , 3 ex. vid Hånger 26.5.60 (KÄRRSGÅRD & ERIKSSON 1962) samt 1 ex. på ej närmare angiven plats vid sjön 11.5.61 (Lfkl protokoll). Dessa tre är de enda kända värfynden vid Tåkern . Sedan 1964 har kustsnäppor, ^{enstaka fåglar och} ^{Flera höstobservationer av flockar om upp till 20 ex. gjordes även höstarna 1952-54 (E. HAVROD)} ^{också} då och då uppträtt vid sjön på höststräcket , iakttagelser finns från höstarna 1964-66 , 68 och 73-74 . År 1965 var arten exceptionellt talrik , och flockar om upp till 38 ex. uppträdde (TFJ). I övrigt har kustsnäppan endast förekommit enstaka eller i småflockar . Sträcksäsongen är starkt koncentrerad , de allra flesta observationerna har gjorts i slutet av juli och första hälften av augusti (se diagr.).

SMÅSNÄPPA

(C a l i d r i s m i n u t a (Leisler))

Denna art uppträdde i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet regelbundet vid Tåkern om hösten , dels i artrena flockar om upp till ca 20 ex. , dels i blandflockar med kärrensäppa (ENGHOLM 1896,1902a,1906,1914c , SÖDERBERG 1929). Därefter finns inga uppgifter om arten förrän 1933 då arten iaktogs i augusti vid Glänäs (B WAHLIN opubl. mskr.). Under 1940-talet anges småsnäppan vara en sparsamt höstgäst vid Tåkern (PERSSON 1944, ÖHRN 1950). På 1950-talet observerades arten ^{ett 10-tal gånger vid Västad under juni-september 1952-54} ~~vanligen bara en gång~~ , ~~3 ex. vid Tovören och 1 ex. vid Gårdslösa 29.8.54~~ (B WAHLIN opubl. mskr.). Sedan 1960 har observationerna ökat markant , fr.o.m. detta år har småsnäppor setts vid sjön varje år utom 1963,69,71 och 72 (TFJ m.fl.). Arten har även börjat uppträda på våren , även om den då är betydligt fåtaligare och mera oregelbundet förekommande , iakttagelser finns från 1961-62,64,70,73 och 74 . Vårobservationerna har vanligen gjorts i slutet av maj , medan höststräcket är mera utdraget och räcker från mitten av juli till början av oktober . Sträcket kulminerar sent , i slutet av september , men en mindre topp kan möjligen spåras en månad tidigare (se diagr.). Förekomsten varierar starkt från år till år , i allmänhet ses endast enstaka ex. eller småflockar men 1966 och 1973 uppträdde arten talrikare , och flockar om upp till 24 resp. 75 ex. noterades (PERSSON 1967 , EBENMAN , ELDERUD & NORDLUND 1974 , TFJ). Två gånger (1964 och 1974) har enstaka fåglar setts i mitten av juni, hur dessa iakttagelser skall tolkas , om det är frågan om försenade vårsträckare eller översomrande fåglar , är oklart.

MOSNÄPPA

(C a l i d r i s t e m m i n c k i i (Leisler))

Omkringsekelskiftet var denna art betydligt fåtaligare än småsnäppan, det var först 23.7.04 som det första fyndet av mosnäppa gjordes vid Tåkern då ett ex. sköts (ENGHOLM 1904b). Under de följande 40 åren finns bara allmänna uppgifter om att arten förekommer sparsamt vid Tåkern på höststräcket (ENGHOLM 1906, 1914c, SÖDERBERG 1929, ÖHRN 1950), PERSSON (1944) kallar dock arten för en "typisk sträckgäst". Nästa konkreta uppgifter är från 1948 då 4 ex. iaktogs 23.5 och 5 ex. 15.8 (B WAHLIN opubl. mskr.) och ^{totalt} 1952 då 1 ex. sågs nedanför Svanshalsk:a 10.5 (VON ESSEN 1952). ^{Åren 1952-56 gjordes ingaför eft. observation av 1-5 ex} Sedan slutet på 1950-talet mosnäppan uppträtt i ^{under maj-auguste (EMIL ROY) VON ESSEN 1952} det närmaste årsvisst vid Tåkern. Efter 1960 saknas observationer endast från åren 1963, 69 och 71. Vårsträcket, som passerar trakten under andra hälften av maj är svagt och oregelbundet medan höststräcket som börjar i mitten av juli och pågår i en dryg månad är något starkare (se diagr.). Mosnäppan uppträder i allmänhet i små grupper om 2-6 ex., mindre ofta enstaka. En enstaka gång har en flock om 10 ex. iakttagits (12.8.73). Liksom småsnäppan har mosnäppan vid ett par tillfällen observerats vid Tåkern i juni, ~~den~~ en observationen (1 ex. 1.6.65) kan troligen betraktas som en försenad vårsträckare medan de andra (1 ex 20 och 26.6.66 och 2 ex. 27.6.66) är mera svårtolkade 1 ex 10.6.53

KÄRRSNÄPPA

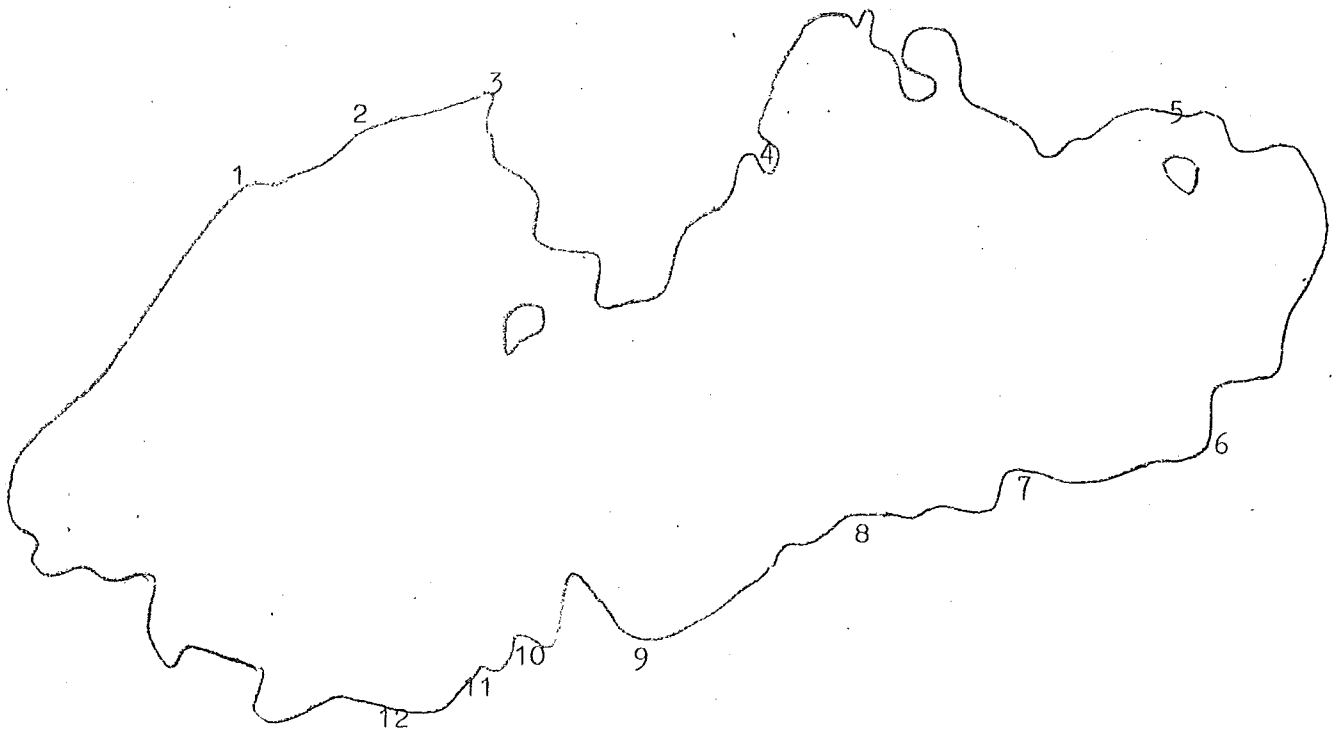
(C a l i d r i s a l p i n a s s p p .)

När denna art , sedan gammalt ansedd som en av Tåkerns karaktärsfåglar , började häcka vid sjön är okänt . På 1890-talet häckade i varje fall arten talrikt vid sjön , särskilt på Yxstad strand samt vid Åsby och Källstad (ENGHOLM 1896,1902). Åren 1908-09 fann SÖDERBERG (1929) ett 15-tal bon och konstaterade att kärrsnäppan häckade allmänt på Åsby-Yxstad strand , vid Källstad och på Tovören men även vid Renstad och på åtskilliga andra håll runt sjön fanns enstaka par . Dock förekom arten ej på strandområden där skogen gick nära sjön . Hur stark stammen av kärrsnäppor vid sjön var omkring sekelskiftet anges ej i någon samtida källa , men det måste rimligen ha rört sig om minst 50 par (EKSTAM 1971). På 1910-talet tycks en viss minskning av beståndet ha skett (NYQVIST 1914) år 1914 noterades sålunda endast 2 par på Tovören . Minskningen torde dock ha varit måttlig . År 1933 hittades 5 bon vid Renstad och 1 bo vid Svanshals , men året därpå var arten försvunnen från dessa lokaler (P O SWANBERG in litt.) och år 1944 anges att arten minskat på senare år (PERSSON 1944). Under första hälften av 1950-talet häckade dock kärrsnäppan alltså jämt med åtskilliga par på Yxstad strand och bofynd gjordes även på Tovören och på strandavsnittet Renstad-Prästören medan arten däremot inte längre häckade vid Källstad (B WAHLIN opubl. mskr.). Under de närmast följande åren saknas närmare uppgifter om kärrsnäppans förekomst , men fr.o.m. 1963 finns detaljerade informationer om den häckande stammen som framgår av tabellen nedan.

År	Antal par på lokal nr												Totalt antal par
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
1963													15
1964		c.10		2-4	0-1		?		2				10-15
1965		2		1-2	1	1-3	1	0-2	1-2	1-2			7-10
1966		3	0-1	1			3		1	0-1	2	0-2	7-10
1967		2		4	1-2		5-10		0-1				14-15
1968				2			3			1			?
1969				3			1-2		0-1				4-6
1970		1		1-2	0-1	0-2	4-5	0-1	1				6-10
1971	0-1	0-1		4	0-1		2	0-1	2-4	1			10-15
1972		0-1		?			3						≥9
1973				?			2-3				0-1		?
1974				?		0-2	2			0-1	0-1		6

Källor : BJÖRKMAN 1972a , EKSTAM 1971 och opubl. mskr. , ELDERUD 1970b,1971,1972 1973c , PERSSON 1968 , TFJ

Även kärrsnäppan synes således ha minskat i antal på senare år , ehuru mindre än t.ex. den större strandpiparen . Arten är otvivelaktigt missgynnad av den ökande igenväxningen , men kärrsnäppan är mindre känslig i detta avseende än den större

Häckplatser för kärrensnäppa vid Tåkern 1963-74

strandpiparen och arten kan inte betraktas som direkt hotad som häckfågel vid Tåkern . Åtminstone på Tovören och Sjötuna Udde bör några par kunna finna lämplig häckningsterräng även framgent såvitt betet på dessa platser inte upphör. På sträckøet har kärrensnäppan sedan länge uppträtt mycket talrikt vid Tåkern . Den 1.10.1893 sågs t.ex. en flock om flera tusen ex. vid Hånger (ENGHOLM 1896) och under de följande årtiondena finns flera andra uppgifter om talrik förekomst på höststräcket från juli till oktober (ENGHOLM 1902 , LÖNNBERG 1915 , SÖDERBERG 1929). På senare år har kärrensnäppan uppträtt allmänt vid sjön både på vårsträck i april-maj och på höststräck i juli oktober , dock betydligt talrikare på hösten (se diagr.). I synnerhet höststräcket har ett komplicerat förlopp med minst tre toppar , kanske flera . Dessa torde , liksom hos andra vadare , ha sin förklaring i att fåglar av olika kön och ålder flyttar vid olika tidpunkter , hos kärrensnäppan ytterligare komplicerat av att fåglar tillhörande två olika raser ingår i sträcket (se nedan). Antalet sträckande kärrensnäppor vid Tåkern varierar starkt från år till år , isynnerhet gäller detta höststräcket som framgår av nedanstående tabell .

År	Maximalt antal iakttagna ex.	
	vår	höst
1965	16	150
1966	75	240
1967	20	18
1968	40	25
1969	3	9

1970	17	25
1971	16	4
1972	7	400
1973	7	43
1974	7	75

Delvis kan dessa variationer bero på att förutsättningarna för furagering vid Tåkern varierar från säsong till säsong beroende på vattenståndet men de torde även återspegla reella variationer i sträckets intensitet .

Vid Tåkern förekommer två raser av kärrensäppa , de fåglar som häckar vid sjön tillhör den sydliga schintzii-rasen och exemplar tillhörande denna ingår även i de kontingenter som passerar trakten på sträcket . Huvuddelen av de kärrensäppor som gästar sjön vår och höst tillhör dock nominatrasen , närmare undersökningar av proportionerna mellan de båda raserna har dock ej utförts.

SPOVSNÄPPA

(C a l i d r i s f e r r u g i n e a
(Pontoppidan))

Ett ex. av denna art sköts vid Tåkern redan 15.7.1865 (ENGHOLM 1896 , SUNDSTRÖM 1890) och på 1890-talet uppträdde spovsnäppan rätt regelbundet vid sjön i juli-aug. , antingen enstaka eller i små flockar (ENGHOLM 1896,1902). Från 1900-talets första hälft finns däremot bara några allmänna uppgifter om att arten gästar sjön sällsyn på höststräcket (SÖDERBERG 1929 , ÖHRN 1950) . Under årtiondet 1945-55 noterades arten ^{ett 10-tal fåglar, som mest i 6 ex (Yxstad 19.7.53)} endast ~~tre gånger~~ , 5 ex. vid ~~Hov 15.8.48~~ , 12 ex. på ~~Tovören 29.8.54~~ samt 1 ex. vid Svanshals 20-21.7.55 (B WAHLIN opubl. mskr.). Sedan dess har spovsnäppan visat sig vara en sällsynt men någorlunda regelbunden gäst vid Tåkern på höststräcket där den uppträtt enstaka eller små flockar om max. c. 10 ex. Den är dock inte årsviss vid Tåkern , observationer föreligger från höstarna 1955,59,62,64-68,73 och 74 (PERSSON 1967, TYLER 1963 , MBF Journal , TFJ). Spovsnäppan har ^{bara en gång} ~~aldrig~~ iakttagits vid Tåkern på våren ^{(5 ex Yxstad 25.5.60 (E MAUROV))} medan ~~höststräcket~~ som börjar i mitten av juli normalt varar i ungefär en och en halv månad , någon gång har dock spovsnäppor iakttagits ^{i september månad, en gång t. o. m så sent som 3.10} ~~in i september månad~~ , som senast den 22.9 . Arten måste anses vara anmärkningsvärt sällsynt vid Tåkern i jämförelse med andra lokaler i Östergötland.

SANDLÖPARE

(C a l i d r i s a l b a (Pallas))

Uppges av JÄGERSKJÖLD & KOLTHOFF (1926) funnen vid Tåkern utan att några närmare detaljer lämnas. Denna uppgift har ÖHRN (1950) på oklara grunder tidfäst till slutet av 1800-talet. Uppgiften kan dock utan ytterligare belägg ej godtas. Under senare år har sandlöparen trots den intensiva ornitologiska aktiviteten endast en gång påvisats vid sjön, nämligen 1 ex. som sågs vid Sjötuna udde 23.8.73 (TFJ). Artens ytterliga sällsynthet vid Tåkern står i god samklang med erfarenheterna från andra delar av Östergötland, fyndet vid Sjötuna var sålunda bara den tredje iakttagelsen av arten i landskapet.

MYRSNÄPPA

(L i m i c o l a f. f a l c i n e l l u s
(Pontoppidan))

År 1899 häckade myrsnäppan möjligen på Yxstad strand där en ö med ruvfläckar sköts 14.7 varvid även dess beteende antydde häckning (ENGHOLM 1902a). I övrigt är arten endast ett fåtal gånger anträffad vid sjön på sträcket. Följande fynd föreligger: 1 ex. skjutet vid Herrestadsviken 26.8.1898 (ENGHOLM 1902a) 1 ex. sett på Yxstad strand 7-8.6.53 (MAUROY 1953), 1 ex. på ej närmare angiven lokal tillsammans med 7 mosnäppor och c. 10 kärrenäppor 24.5.55 (B WAHLIN opubl. mskr.), 1 ex. på stranden nedanför Källstad k:a 16.8.59 (TYLER 1963), 1 ex. observerat och ringmärkt vid Fstn 26-27.8.64 (TFJ), 1 ex. vid Yxstad strand 24.5.70 (ELDERUD 1971) samt slutligen 1 ex. vid Sjötuna 16.5.72 (ELDERUD 1973c).
1 ex på samma lokal 28.53 och 4 ex 30.8.53, 1 ex Yxstad strand 16-22.7.54 (E MAUROY), 1 ex Fisksa udde 5.9.54 (E MAUROY), 2 ex Tovören 30.5.54 (E MAUROY)

BRUSHANE

(P h i l o m a c h u s p u g n a x (L.))

Vid Tåkern hade brushanen sedan gammalt två spelplatser, Yxstad strand och Prästören. Dessa är kända sedan omkring 1890 men var säkerligen betydligt äldre än så (ENGHOLM 1896, 1901, 1902a, SÖDERBERG 1929), brushanar sågs även under våren på andra lokaler runt sjön som t.ex. vid Tovören och Österkullen men endast tillfälligt. Antalet spelande ö¹ uppgick omkring sekelskiftet till 10-20 på Yxstad strand och troligen något färre på Prästören. Häckplatserna synes ha legat i anslutning till spelplatserna, bofynd gjordes vid Yxstad 1896, 1898, 1900, 1908 eller 1909 samt 1915, däremot tycks aldrig något bo ha anträffats på Prästören (ENGHOLM 1896, 1902a, 1916, SÖDERBERG 1929). På 1910-talet minskade brushanen markant vid sjön (1915 fanns t.ex. bara 5 ö¹ på spelplatsen på Yxstad strand) och farhågor om artens snara försvinnande uttalades (BERG 1913, ENGHOLM 1916, NYQVIST 1914). En viss stabilisering tycks dock ha skett ty på 1930-talet rapporteras åter 10-20 ö¹ vid Yxstad, spelplatsen på Prästören var dock försvunnen vid denna tidpunkt (BJÖRLING 1937, WEWLANDT 1943). Från och med 1943 var emellertid även
PERSSON 1944

spelplatsen på Yxstad strand övergiven (PERSSON 1944, WEYLANDT 1943). Därefter var arten såvitt känt utgången som häckfågel vid Tåkern under ett kvartssekel (B WAHLIN opubl. mskr. m.fl) bortsett från en svårbedömd uppgift om ett bofynd nära Svälinge 1961 (MBF Journal). Det exceptionellt goda "vadaråret" 1966 konstaterades dock en häckning på Tovören och även året därpå häckade minst ett par ^{4 ex. parax} på denna lokal och möjligen även ett vid Sjötuna (EKSTAM 1971, PERSSON 1967, 1968 TFJ). Även 1969 konstaterades häckning (EKSTAM 1971) och 1971 häckade åter ett, eventuellt två, par på Tovören (TFJ). Det är fullt tänkbart att brushanen häckar regelbundet vid sjön med något eller några par men att den i allmänhet undgår att uppmärksammas. Vad beträffar de brushanar som besöker Tåkern på sträcket har däremot ingen minskning skett sedan början av seklet, snarare tvärtom. På 1890-talet och de första årtiondena av 1900-talet förekom brushanen fåtaligt och sparsamt på vårsträcket från början av maj till början av juni under höststräcket som började i mitten av juli och kulminerade i september var arten talrikare och uppträdde i flockar på upp till 30 ex. (ENGHOLM 1896, 1902a, NYQVIST 1914, SÖDERBERG 1929). Antalet varierade dock starkt från år till år 1893 var arten t.ex. mycket allmän medan den var fåtalig t.ex. 1897-1901 och 1914 (ENGHOLM 1896, 1902a NYQVIST 1914). Efter 1915 finns inga uppgifter om brushanesträcket förrän på 1940- och 50-talet. År 1950 betecknar ÖHRN brushanen som sparsam på vårsträcket och tämligen allmän på ^{höst} sträcket och under första hälften av 1950-talet förekom brushanen tämligen allmänt både vår och höst, den 8-9.5.54 noterades t.ex. ca 50 ex. i 4 flockar på olika håll runt sjön (B WAHLIN opubl. mskr.). Sedan mitten av 1960-talet har dock en mycket markant ökning av antalet brushanar skett. Flockar om 50-100 ex. uppträder numera tämligen regelbundet både vår och höst och 1973-74 har flockar om 500-1000 ex. iakttagits vid några tillfällen i augusti-september (EBENMAN, ELDERUD & NORDLUND 1974, EBENMAN & NORDLUND 1975, TFJ). En annan väsentlig förändring i förhållandena i ^{och på sträcket under} äldre tid är de att de flyttande brushanarna numera regelbundet spelar under uppehållen vid sjön, något som aldrig tycks ha förekommit förr då endast de fåtaliga bofasta hanarna deltog i spelen. De pålitligaste spelplatserna är Tovören och Säby, men spel har tillfälligt iakttagits på många håll runt sjön (EKSTAM 1971, TFJ). Beträffande sträckets förlopp hänvisas till diagr., det förtjänar att påpekas att den uppdelning av höststräcket i flera "vågor" som kan påvisas hos flera vadare, och som betingas av att fåglar av olika kön och ålder flyttar-vid olika tidpunkter ej kan påvisas i brushanens fall.

SKÄRFLÄCKA

(R e c u r v i r o s t r a a v o s e t t a L.)

Endast en gång observerad vid Tåkern : 4 ex. över Källstad 2.5.65 (HOLMBRING 1967).